

Handlingsplan för högt begåvade elever

i Mariehamns stad

*“When a flower doesn’t bloom,
you fix the environment in which it grows,
not the flower”.*

Alexander Den Heijer

Förord

Rektorsgruppen i Mariehamn gav hösten 2015 oss; Camilla Olin, Tiina Forsström, Maria Kaunismaa samt Pia Norrgård-Sillanpää, alla anställda vid stadens skolor, i uppdrag att arbeta fram en 'handlingsplan för särbegåvade barn i Mariehamns stad' liknande den som tidigare gjorts för elever med läs- och skrivsvårigheter.

Vi har valt att kalla detta resultat för en handlingsplan för *högt begåvade* elever istället för *särbegåvade* då den senare benämningen lätt kopplas samman med den svenska särskolan och därmed blir missvisande. Se ytterligare definitionsspecificering under rubriken 1.2.

Vår utgångspunkt är att rättvisa ur pedagogisk synvinkel innebär att elever får det de behöver, inte att alla elever får lika, och de högt begåvade barnen måste nu få vara i tur att få mera riktad uppmärksamhet och rättvisa.

Vi har bl.a. utgått från olika handlingsplaner främst i Sverige men även från fastlandet och vi har anpassat dessa till våra åländska förhållanden. Vi hänvisar till finländsk, svensk samt internationell forskning, och ger exempel på differentieringsmöjligheter som passar vår åländska skolvardag. Vår förhoppning är att dessa barn ska få den undervisning och det stöd de behöver för att utvecklas till sin fulla potential och att de möjligheter som Ålands Landskapsregerings läroplansrevidering "Stöd för lärande och skolgång" även ska kunna appliceras för deras bästa.

Modellen för handlingsplan inkl pedagogisk kartläggning under rubrik 4 är utarbetad av Pia Norrgård-Sillanpää utgående från forskningslitteratur, hennes praktiska arbete med högt begåvade barn samt genom berättelser av barn, föräldrar, lärare och skolpsykologer som kommit i kontakt med dessa barn både i Finland och i Sverige.

Att inte ge de högt begåvade barnen det de behöver för att utveckla sina förmågor är förutom vad det innebär för dem personligen även att kasta bort en stor framtida samhällsresurs.

Mariehamn 24.3 2016

Innehållsförteckning

1	Inledning	4
1.1	Syfte och mål	4
1.2	Definition av begreppet begåvning	5
2	Teoretisk bakgrund	6
2.1	Personlighetsdrag hos högt begåvade elever	6
2.2	Högt begåvade och högpresterande elever	9
2.3	Dubbelriktad begåvningsproblematik (Twice-Exceptional, 2E)	10
2.4	Riskfaktorer för högt begåvade elever	12
3	Skolans möte och arbete med högt begåvade elever	14
3.1	Differentiering, fördjupning, berikning och acceleration.....	16
4	Handlingsplan.....	18
5	För skolpsykologen.....	19
6	Källförteckning	20
7	Bilagor	22

1 Inledning

Begåvning av olika slag har i alla tider väckt starka känslor i samhället. Personer med ovanliga förmågor och talanger utöver det vanliga har beundrats, lovordats, setts upp till, varit till nytta, skrämmts, föraktats eller blivit utstötta av samhället. Olika begåvningar har värderats på olika sätt genom historien.

Begåvning kan se ut på olika sätt. Fallenheten kan finnas inom språk, konst, matematik, musik, idrott, en förmåga att lösa pratiska eller handfasta problem, förstå abstrakta teorier med mera. Samhället har en större acceptans och annorlunda förståelse för begåvningar inom de konstnärliga, musikaliska och idrottsliga områdena och dessa individer finner ofta lämplig träning och stimulans i och utanför skolan. Det är främst de mer akademiska färdigheterna som under efterkrigstiden fått stå tillbaka och bemöts med mer oförståelse och misstänksamhet. (Persson, 2015)

FN:s barnkonvention säger att varje barns utbildning ska syfta till att utveckla barnets fulla möjligheter i fråga om personlighet, anlag och fysisk och psykisk förmåga (Barnkonventionen, artikel 29). Europarådets (Europarådet, rekommendation 1248) rekommendation från 1994 slår fast att högt begåvade barn också har rätt att utveckla hela sin potential i skolan och att de har rätt till stöd för att göra det.

I Finland träder hösten 2016 den nya läroplanen (2014) i kraft. Den nya läroplanen betonar individens rätt till undervisning på sin nivå och rätt att uppnå hela sin fulla potential. Differentieringen av undervisningen är central. I Sverige kom våren 2015 Skolverket ut med ett stödmaterial till skolorna för att hjälpa de högt begåvade elevernas skolsituation. Även i Landskapet Ålands läroplan från 1995 (reviderad 2015) står följande:

”Skolan måste medvetet sträva till att varje elev når en optimal personlig utveckling och att eleverna upplever att deras kunskaper och färdigheter växer. Därför måste undervisningen bli mera individuell och valfriheten utökas”

1.1 Syfte och mål

Syftet med denna handlingsplan är att ge en vägledning i hur skolan kan hitta, identifiera och arbeta med högt begåvade elever i Mariehamns stad. Därtill skapa en djupare förståelse och en bredare medvetenhet om och kring högt begåvade elevers personlighet och situation i skolan för lärare och övrig skolpersonal. Samarbetet med omsorgs- och vårdpersonal som kommer i kontakt med högt begåvade barn är också viktigt.

Handlingsplanens mål är att ge lärare praktisk vägledning och goda exempel på hur man kan stöda och arbeta med högt begåvade elever. De stödinsatser och anpassningar som görs för denna grupp elever gynnar allt som oftast hela undervisningsgruppen. Ett annat mål är att tydliggöra vad som kan göras på individnivå, gruppnivå och organisatorisk nivå. Ofta står strukturella och arbetskulturella hinder i vägen för elevers rätt att uppnå hela sin fulla potential. Högt begåvade elever omfattas också av de differentieringsförslag som finns i Stöd för lärande och skolgång som tagits i bruk hösten 2015.

1.2 Definition av begreppet begåvning

Det finns många begrepp som används för högt begåvade elever. De är bland annat talanger, genier, särbegåvade, särskilt begåvade, begåvade med mera. Vilket begrepp som används beror på vilket område man pratar om. Ofta används talang för de begåvade individerna inom konst, idrott och musik medan genier ofta är förknippade med akademisk begåvning. (Persson, 2015; Porter, 2005)

Perssons (1997) definition av högt begåvade elever är:

”Den är särbegåvad som förvånar vid upprepade tillfällen med sin osedvanliga förmåga inom ett eller flera områden, både i och utanför skolan.”

I Sverige har benämningen särbegåvad använts sedan 1990-talet. I dag förespråkar bland annat Anita Kullander ordet särskilt begåvade för att inte blanda ihop gruppen högt begåvade elever med den grupp elever som går i specialträningsundervisningen (särskolan i Sverige). I engelskan används gifted och i finskan lahjakas. I denna handlingsplan används begreppet högt begåvade för denna grupp av elever eftersom hög begåvning inte är en neuropsykiatrisk diagnos.

Ganger (1995, 2003) skiljer på begåvning (giftedness) och talang. Han definierar begåvning som en medfödd potential att överträffa och talang som uttrycket för potentialen av begåvning, det vill säga förmågan att prestera inom ett eller flera områden.

I tre-ringsteorin av Renzulli (1990) består begåvning av tre faktorer (bild 1). Den första ringen består av en förmåga över medel. Det vill säga förmåga till abstraktion, minne, inläring, effektivitet, verbalitet, logik, sinne för siffror mm. Den andra ringen består av en stark inre motivation och uthållighet som uttrycks genom bland annat intresse, beslutsamhet och nyfikenhet. Den tredje ringen står för en kreativ förmåga utöver det vanliga. Enligt Renzulli ligger begåvningen i skärningspunkterna mellan de tre cirkelarna.

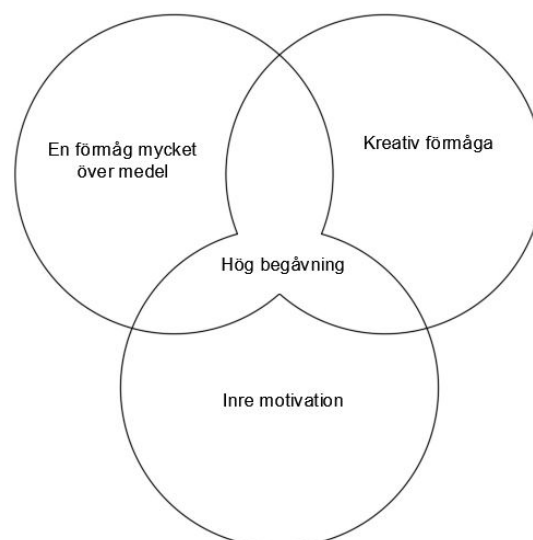

Bild 1. Renzullis (1990) tre-ringsmodell över hög begåvning. Den höga begåvningen finns i skärningspunkterna mellan en förmåga mycket över medel, kreativ förmåga och en inre motivation. (Renzulli, 1990)

Gemensamt för alla definitioner är att begåvning handlar om något utöver det vanliga, utöver normalfördelningskurvans topp där de flesta individer befinner sig. Det är alltid flera faktorer som påverkar hur och om en begåvning kommer till uttryck. En lärares uppfattning om en elev kan skilja sig mycket från en annan lärares uppfattning. Skolans uppfattning om en elev kan skilja sig från föräldrarnas eller tränarens uppfattning och så vidare.

Det är viktigt att i detta sammanhang som ett praktiskt redskap och stöd för lärare i stadens skolor att definiera högt begåvade elever på ett sätt som hjälper snarare än stjälper både den högt begåvade eleven och lärararbetet. Därför är det lämpligast att följa Perssons vidareutvecklade definition av högt begåvade elever från 2015.

Perssons definition är en praktisk tillämpning snarare än en definition som bygger på en specifik vetenskapsteoretisk tradition. Definitionen ger en förståelse för vilken grupp individer det handlar om. Nämligen elever som skiljer sig från andra i sin ålder genom sin förmåga, förståelse, insikt och kunskap som förvånar de vuxna. (Persson, 2015)

Det bör också betonas att begåvning är något som kan utvecklas. Utvecklingen sker i interaktion mellan individens potential och hens omgivning. (Freeman, 1995)

2 Teoretisk bakgrund

I detta kapitel står teoretiska principer och forskningsresultat om högt begåvade elever i fokus. Med hjälp av en teoretisk grund är det lättare att hitta stöd för lämpliga åtgärder gällande anpassningar och individuella lösningar för denna grupp elever.

2.1 Personlighetsdrag hos högt begåvade elever

Något av det viktigaste för arbetet i skolan är att känna igen en högt begåvad elev. Det finns en hel del forskning om vilka personlighetsdrag högt begåvade individer har men det är ingen lätt uppgift att forska om. Vi är alla individer som påverkas av arv och miljö och det ena utesluter inte det andra.

Winner (1999) och hennes forskarkollegor har enats om tre gemensamma drag hos begåvade barn.

1. Brådmogenhet. Barnet lär sig till exempel läsa eller spela instrument i 2-3 års ålder. De gör ofta snabba framsteg inom ett eller flera områden. De umgås gärna med vuxna och är "lillgamla".
2. De vill gå i sin egen takt och är envisa. Barnet lär sig på ett mer kvalitativt annorlunda sätt. De har en stark inre motivation som beror på en personlig lust att lära. De är kreativa problemlösare som löser problem på nya sätt.
3. De har en iver att behärska. Barnen kan vid sina specialintressen upplevas som besatta och förlorar kontakten med omvärlden. De uppvisar en stor intensitet och uthållighet vid intresse.

Teorin kan omvandlas till några praktiska exempel om hur dessa barn upplevs och uppfattas av omvärlden. Ett barn kan till exempel föredra att umgås och prata med vuxna på raster och under lektioner. Det beror ofta på att barnets intressen skiljer sig så pass mycket från jämnårigas och att de använder ett mer avancerat språk att jämnåriga inte förstår orden. Gross (2002) gjorde en omfattande studie på barn i åldern 7-12 år om vänskap styrdes av kronologisk ålder eller mental ålder. Resultatet visade att barn som söker vänskap mest tar hänsyn till mental ålder. Undersökningen fann också att högt begåvade barn mest söker ett moget kamratskap medan jämnåriga söker lekkamrater. Skolan är indelad efter kronologisk ålder och det här kan resultera i sociala problem för högt begåvade barn och syns mest under de första åren i skolan.

Ett annat exempel på hur Winners teori uttrycker sig hos högt begåvade barn är att många högt begåvade barn inte motiveras av tävlingsmoment. De blir stressade och förlorar viljan att prestera på beställning. Den inre motivationen och intresset styr. Det här kan i sin tur leda till underprestation. Ett tredje exempel är att tillsynes helt omotiverade och okoncentrerade barn som upplevs störa lektioner och ställer till med besvär helt plötslig kan koncentrera sig och prestera om nivån anpassas efter behov, färdighet och förmåga.

Silverman (1993) har sammanställt vilka intellektuella respektive personliga drag som kan visa sig under skoltiden (tabell 1).

Under 30 år har Gifted development center i USA gjort ett stort arbete med att sammanställa kännetecknen för högt begåvade barn. I undersökningarna ingick över 6000 barn. Deras lista består av 26 punkter (tabell 2). Många högt begåvade barn uppvisar flera av kännetecknen. Det finns inget kriterium för att alla punkter måste uppvisas för att ett barn ska kallas begåvad. För mer information se Gifted development centers webbsida (www.gifteddevelopment.com).

Silverman (2009) hävdar att föräldrar är bra på att identifiera sina barn som begåvade. 84% av barn till föräldrar som upplevde att deras barn uppvisade tre fjärdedelar av de 26 punkterna från Gifted development center fick även höga resultat på intelligenstest. Begåvning fanns inom åtminstone ett område i över 95 procent av de 1000 undersökta barnen, men barnens IQ-värde sänktes på grund av den asynkrona utvecklingen.

På Davidson Institute for Talented Development har George Betts och Maureen Neihart sammanställt sex olika typer av begåvade personlighetsdrag och deras kännetecken och behov. Se länktips för mer information

Tabell 1. Intellectuella respektive personliga drag hos högt begåvade barn.(Efter Silverman, 1993).

Intellectuellt drag	Personlighetsdrag
Enastående förmåga att resonera	Insiktsfull
Intellectuell nyfikenhet	Behov att förstå
Snabb och effektiv inläring	Behov av intellectuell stimulans
Hög abstraktionsförmåga	Perfektionist
Komplexa tankemönster	Behov av logik och precision
Livlig fantasi	Har en betydande känsla för humor
Tidigt utvecklade moralkänsla	Känslig och empatisk
Älskar att lära	Intensiv
Koncentrationsförmåga	Uthållig (envis)
Förmåga till analytiskt tänkande	Mycket självmedveten
Kreativ	Icke-konformist
Avsevärd känsla för rättvisa	Ifrågasätter regler och auktoritet
Eftertänksam och reflekterande	Tendens till introversion

Tabell 2. Kännetecken för högt begåvade barns karaktärsdrag. Gifted development center.

1. Resonerar väl (bra tänkare)	14. Föredrar äldre barn samt vuxna
2. Lär sig snabbt	15. Har ett brett spektrum av intressen
3. Har ett stort ordförråd	16. Har en stor känsla för humor
4. Har ett utmärkt minne	17. Tidig eller ivrig läsare
5. Kan hålla uppmärksamhet länge	18. Engagerad i rättvisa
6. Känslig, lättsårad	19. Moget omdöme för sin ålder (ibland)
7. Visar medkänsla	20. Är en angelägen observatör
8. Perfektionistisk	21. Har en livlig fantasi
9. Intensiv	22. Är mycket kreativ
10. Moralt känslig	23. Tenderar att ifrågasätta auktoriteter
11. Har en stark nyfikenhet	24. Visar förmåga att arbeta med siffror
12. Uthållig när intresserad	25. Bra på pussel
13. Har hög grad av energi	26. Lär sig självständigt

2.2 Högt begåvade och högpresterande elever

Enligt Wechsler kan de 15-20 procent av de längst till höger anses behöva mer stimulans än normaleleven i skolan (bild 2) (Persson, 2015). Gagné (1993), Gross (1993) och Kokot (1999) menar att ju mer extrem man är i dessa avseenden desto mer annorlunda är man i jämförelse med normalbefolkningen och desto mer extrem blir också behoven av stimulans i skolan. Största delen av denna grupp elever tillhör gruppen högpresterande elever (cirka 15 procent) och den mindre gruppen högt begåvade elever (cirka 5 procent).

Kokot (1999) har gjort en lista på skillnaden mellan högpresterande och högt begåvade elever (se tabell 3). De högpresterande eleverna utmärker sig ofta på ett sätt som upplevs positivt i skolan och det gör att de lättare går att identifiera som begåvade. De högpresterande eleverna arbetar hårt, lyssnar med intresse och har ofta goda idéer. De högt begåvade eleverna utmärker sig inte alltid på samma sätt som de högpresterande eleverna. De högt begåvade elevernas beteende uppfattas inte alltid som positivt i skolan. (Wallström, 2015)

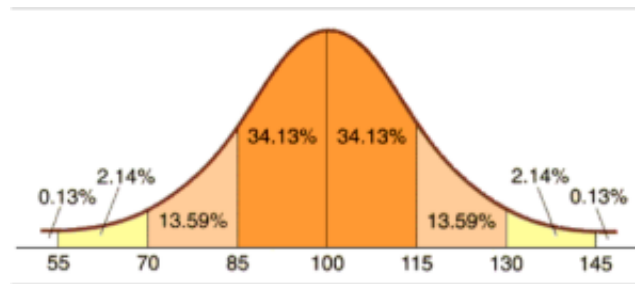

Bild 2. Wechslers normalfördelingskurva över intelligens. De tre fälten längst till höger är de cirka 20 % av eleverna som behöver särskilda åtgärder i skolan för att lyckas och trivas. (efter Wechsler, 1955)

Det är inte säkert att alla elever med någon form av begåvning utvecklas optimalt eller syns i alla sammanhang. Miljön avgör nästan alltid om en person med hög potential blommar ut eller inte. Jämfört med den högpresterande gruppen elever är de högt begåvade eleverna betydligt mer extrema, individuella, intensiva, kreativa, oberoende, reflekterande, filosofiska och perfektionistiska. De har ett större behov av logik än andra. De högt begåvade eleverna trivs nödvändigtvis inte i skolan. (Kokot, 1999; Persson, 2015)

Tabell 3. Lista på skillnaden mellan högpresterande och högt begåvade elever. Enligt Kokot, 1999.

Högpresterande elever	Högt begåvade elever
Kan svaret	Ställer frågor
Är intresserade	Är nyfikna
Har goda idéer	Har tokiga idéer
Besvarar frågor	Diskuterar frågor
Lyssnar med intresse	Visar starka åsikter och synpunkter
Lär sig snabbt	Kan redan
Har många jämnåriga kamrater	Föredrar vuxna
Kopierar	Skapar nytt
Tycker om skolan	Tycker om att lära sig
Tar emot information	Bearbetar information
Tänker steg för steg	Tänker komplext
Är nöjd med sin inläring	Är mycket självkritiska
Förstår idéer	Tänker abstrakt
Arbetar hårt	Sysselsätter sig med andra saker men klarar sig ändå

2.3 Dubbelriktad begåvningsproblematik (Twice-Exceptional, 2E)

Det är viktigt att framhålla att hög begåvning inte är en psykiatrisk diagnos. Det utesluter inte att begåvade individer kan ha en neuropsykiatrisk diagnos som till exempel ADHD eller autismspektrumtillstånd. På svenska kallas detta för dubbelriktad begåvningsproblematik (twice-exceptional (2E)). (Kullander 2014; Persson 2015)

Det finns också likheter mellan högt begåvade elever som i skolan är understimulerade och diagnosen ADHD. Koncentrationssvårigheter är tydliga hos båda men orsaken till problemet är olika. De begåvades svårigheter försvinner när lärmiljön anpassas och nödvändig stimulering i undervisningen ges. Hos elever med ADHD försvinner inte svårigheterna hur mycket den pedagogiska miljön än stimulerar, dock kan de minskas genom rätt stimulans och pedagogiska arrangemang vilka gör svårigheterna lättare att hantera. (Webb m.fl., 2005; Persson, 2015)

När dubbel begåvningsproblematik råder skapas ytterligare en nivå av frustration och friktion. Denna frustration och friktion existerar inte bara i skolan utan även inom individen själv. Här ställer sig funktionshindret i vägen för eleven som har kapacitet för mycket mer, en snabbare inläringstakt än genomsnittet och en förståelse på högre nivå.

Speciallärare Mona Liljedahl (2015) rekommenderar att begåvningen måste mättas först när det handlar om en elev med dubbelriktad begåvningsproblematik. Att dämpa belysningen och ljudisolera klassrummet för en begåvad elev med ADHD eller att vara extra konkret i instruktionerna till en begåvad elev med autismspektrumtillstånd eller erbjuda en ljudbok till en begåvad dyslektiker hjälper oftast inte. Behovet av intellektuell stimulans måste tillgodoses först annars kommer eleven aldrig att må bra i skolan. Så här säger Liljedahl (2015):

”Ju större glappet är mellan elevens inre förmåga och undervisningens nivå, desto svårare kommer elevens diagnossymptom att vara.”

Det finns dock inget motsatsförhållande mellan hög begåvning och en neuropsykiatrisk diagnos. Båda delarna behöver uppmärksammas och stödas för att eleven ska må bra i skolan. Det kan dock skilja sig hur man arbetar med en elev med dubbelriktad begåvningsproblematik än med en elev med enbart en neuropsykiatrisk diagnos eller hög begåvning.

En hög begåvning både förstärker och försvagar till exempel ADHD-symptomen. En hög begåvning drar mycket energi på grund av den höga mentala aktiviteten. En ADHD-diagnos betyder att individen har en begränsad mängd energi för fokus och arbete. Det betyder att elever med hög begåvning och ADHD har större risk för att drabbas av hjärntrötthet och utbrändhet. (Pias personliga kommunikation med Mona Liljedahl, 2016)

Elever med hög begåvning och ADHD/ADD behöver lära sig hur lång fokustid de har och lära sig att lägga in pauser i sitt arbete. För elever med hög begåvning ser detta lite annorlunda ut än för normalbegåvade elever. Normalt vilar elever genom att till exempel prata med kompisar eller göra ingenting medan högt begåvade vilar genom att engagera sig i något intellektuellt. Högt begåvade behöver hitta pauser där de slukas upp av något som stimulerar men inte anstränger dem mentalt. (Pias personliga kommunikation med Mona Liljedahl, 2016)

Hög begåvning innebär energispill i hjärnan vilket i sin tur leder till att de tröttnas ut snabbare. Uttröttningen leder ofta till ännu högre känslighet för ljud, ljus, lukt och så vidare och det stör i sin tur koncentrationen ännu mer. Elever med hög begåvning och ADHD förbrukar sin energi snabbare men de har också en större förmåga att dölja sin utmattning. Det kan i sin tur leda till en ännu längre utmattningsprocess. (Pias personliga kommunikation med Mona Liljedahl, 2016)

En utredning av begåvade individer oberoende om det är enbart begåvning eller dubbel begåvningsproblematik ska alltid genomföras av någon som är kunnig och insatt i hög begåvning. Risken är annars stor att uttråkning och understimulans feltolkas. Det kan i förlängningen skada självbilden och individens framtida möjligheter att uppnå sin fulla potential. En psykolog med kunskap om hög begåvning kan hjälpa skolan att förstå eleven, både individens styrkor och svagheter och på så sätt stötta arbetet med elevens välbefinnande med sig själv och i skolan. (Silverman 2013; Kullander, 2014; Liljedahl, 2015)

Vid osäkerhet mellan till exempel ADHD eller autism och hög begåvning är det alltid bra att rådgöra med skolpsykologen för vidare utredning.

2.4 Riskfaktorer för högt begåvade elever

En stor riskfaktor för högt begåvade elever är feldiagnostisering av eleven. De vanligast felaktiga diagnoserna är ADHD, trotssyndrom, tvångssyndrom och humörstörningar såsom bipolär sjukdom. Detta beror i stor utsträckning på okunskap om högt begåvade elevers specifika sociala och emotionella karaktärsdrag bland vård- och skolpersonal. (Webb m.fl., 2005)

Intensitet är enligt Silverman (1993) och Webb (1993) den oftast förbisedda egenskapen hos begåvade. Högt begåvade barn är ofta väldigt intensiva i det mesta de gör. Det kan handla om känslomässiga reaktioner, intellektuella sysselsättningar, syskonrivalitet eller maktamper med auktoriteter. De är också otåliga med både sig själva och andra. Det är heller inte ovanligt att intensiteten tar sig uttryck i förhöjd motorisk aktivitet och fysisk rastlöshet.

Högt begåvade barn kan också vara väldigt känsliga för känslor, ljud, känsel, smak med mera. De kan brista i gråt när de hör en sorglig berättelse, störas av ljudet från lysrör, hålla för öronen vid konserter eller filmer, reagera starkt på lukter och vill ta bort lappar från tröjor och underkläder. De kan också vilja röra vid allt möjligt eller vara känsliga för beröring. De är också intensiva vad gäller strävan att förstå, ifrågasätta och söka efter konsekvenser. Det gäller också deras förmåga att se möjligheter och alternativ. Detta leder ofta till sociala konflikter med omgivningen när andra inte lyckas leva upp till barnets idealism och oro över sociala och moraliska frågor. Alla dessa aspekter berör inre faktorer hos individen. (Silverman, 1993)

I detta sammanhang kan det vara bra att bekanta sig med Dabrowskis teori om överkänsligheter (overexcitabilities) hos begåvade. Se länktips i bilaga 6 för mer information.

Enligt Webb (1993) är situationsfaktorer viktiga i problemet med felaktiga diagnoser. I sig själv behöver intensitet, känslighet, idealism, otålighet och ifrågasättande med mera inte leda till problem. Det är egenskaper och beteenden som kan vara positiva och värdesättas. Problemet uppstår när beteendet visar sig i ett strukturerat klassrum, i ett organiserat företag eller om beteendena utmanar arbetskulturen eller omtyckta traditioner. Och att utmana traditioner och status quo är vad högt begåvade elever ofta gör.

Tristess och understimulering är ett stort problem för många högt begåvade elever. Denna uttråkning går kanske lättare att förstå om man tänker sig en fortbildningsdag på jobbet som ligger långt under ens egen begreppsnivå. Man har redan förstått principen och vill gå vidare, lära sig något nytt och bli inspirerad. Ligger innehållet på för låg nivå är sannolikheten stor att vi tar fram mobilen eller läsplattan och kollar mail eller Twitter eller börjar rätta proven som ligger i väskan. (Liljedahl, 2015)

Detta är vad många högt begåvade elever i skolan också upplever men de får inte ta fram en annan bok eller läsplattan för att lära sig själva utan förväntas följa med på lektionen. De är däremot barn och kan inte förväntas reglera sina känslouttryck så som vuxna kan eller förväntas kunna.

Det finns i huvudsak två generella principer som uttråkade elever visar upp.

1. De stänger av, det vill säga de försvinner in i sig själva, drömmer sig bort eller drar sig undan med mera.

2. De agerar ut, det vill säga de spelar pajas, ifrågasätter, skapar konflikter, blir arga, får utbrott med mera.

En asynkron utveckling är också en riskfaktor för högt begåvade barn. Det betyder att barnet kan intellektuellt ligga flera år före sina jämnåriga i till exempel språk eller musik men flera år efter i social, motoriskt eller emotionell utveckling. Barnen är ofta ur fas med barn i samma ålder och med åldersbaserade förväntningar i skolan. Som tidigare nämnts är de ofta känslomässigt intensiva och har en större medvetenhet om faror och svårigheter i samhället. Det här gör att de ibland saknar ändamålsenliga känslomässiga resurser för att hantera sin kognitiva nivå. (Silverman, 2009)

När högt begåvade barns behov i skolan inte uppfylls riskerar de att bli orimligt perfektionistiska vid enkla uppgifter, bryta ihop och få utbrott när de väl möter svåra problem, räkna social acceptans som viktigare än lärande, underprestera, utveckla rädsla för skolan med mera. (Gifted development center, 2016)

Högt begåvade barn älskar ofta att lära sig men de gillar inte nödvändigtvis skolan. De är obotliga perfektionister och det gör dem också extremt självkritiska. Ingenting blir bra nog och det skapar frustration och prestationsångest. Andra problem som kan uppstå är isolation från andra barn i skolan, ångest, depression, svårt för att ta kritik, överdriven tävlingsinstinkt och dåliga studievanor. (Delisle, 1992; Kokot, 1999)

Forskning visar att pojkar och flickor är lika intelligenta. Det är ändå oftast flickorna som förbises och missbedöms av både föräldrar och lärare. Flickor har en tendens att maskera och dölja sin begåvning för att socialt passa in. Det är mindre socialt accepterat för flickor att vara utåtagerande och då väljer ofta flickor att underprestera. Flickor lägger sin energi på att utveckla sociala relationer under de första åren i skolan. I högre årskurser värderas flickorna för sitt utseende och sin sällskaplighet snarare än sin intelligens. (Silverman, 2009)

Det är oftast lättare att hitta de begåvade pojkarna. En riskfaktor för pojkarna är att de ofta upplevs som omogna i början av skolgången och hålls därför tillbaka i skolan. Det här sker speciellt om pojkarna inte lyckas umgås med barn i sin egen ålder utan upprepade konflikter, protester och utbrott. (Silverman, 2009)

Silverman (2009) menar att cirka 60 procent av de högt begåvade barnen har en introvert personlighet. Introversion och förmåga till introspektion, reflektion, förmåga att hålla inne aggressioner, djup känslighet, hög moral och ledarskapsförmåga anses hänga samman. Tyvärr missförstås ofta introversion hos barn och utgör därmed en riskfaktor eftersom högt begåvade barn oftare än normalbefolkningen uppvisar en introvert personlighet. Till exempel tycker barnet inte om att delta i stora samlingar så som idrottsdagar eller julfester eller upplever bråk bland klasskamrater som betungande.

En lista på potentiella problem som förknippas med de karakteristiska styrkorna som högt begåvade barn återfinns i bilaga 2.

3 Skolans möte och arbete med högt begåvade elever

Hotulainen (2003) fann i sin undersökning av begåvade niondeklassister att det traditionella skolsystemet i Finland inte klarar av att stimulera akademiskt högt begåvade elever i tillräckligt hög grad. Speciellt begåvade pojkar utvecklar ett lägre akademiskt intresse på grund av den rådande skolkulturen. Högt begåvade elever i Hotulainens undersökning riskerade också att bli underpresterare eller hoppa över fortsatta studier efter grundskolan. Detta beror på att de inte värdesätter sin egen begåvning till följd av skolkultur.

Det första skolvärlden behöver göra är att acceptera att denna grupp elever finns och att de är i behov av stöd för att utvecklas optimalt. Därtill behövs attitydförändringar och kunskap bland skolpersonal, elevvårdspersonal, administrativ personal och politiker. För att lärarna ska klara av att möta dessa elevers behov behövs fortbildning och praktiska exempel på hur man kan arbeta med högt begåvade barn. Undersökningen visar också att det behövs resurser för till exempel flexibla gruppindelningar. (Hotulainen, 2003)

I en undersökning av Van Tassel-Baska (2000) är så många som 63 procent av de högt begåvade barnen underpresterare och har en historia av skolk i skolan.

Svensk forskning har visat att 92 procent av högt begåvade elever i svensk skola har psykosociala problem på grund av brist på stöd och förståelse från lärare och till viss del också föräldrar och en understimulerande pedagogisk miljö. Många av deltagarna i Perssons (2010) undersökning uttryckte att de blev bestraffade för att de blev snabbt klara med uppgifter eller använde metoder som inte var de som läraren lärt ut. Testdeltagare rapporterade också att de hölls tillbaka, tvingades sänka sin nivå till lärarens undervisning och underpresterade för att bli socialt accepterade.

Många upplevdes också som ett hot av andra elever och lärare vilket resulterade i att de blev mobbade. Psykolog Anita Kullander konstaterar också att många högt begåvade barn blir utsatta för mobbning på grund av sitt annorlundaskap. En del upplevde även sig själva som icke-begåvade och dumma i huvudet i sitt möte med skolan. (Persson, 2010, Wallström, 2015)

De som var positivt inställda till sin skoltid menar att det beror på enskilda lärare de mött under sin skogång. Lärare som lyckats identifiera dem som begåvade och de som försökt uppfylla deras behov i skolan. Stödinsatserna var ändå sporadiska, personbundna och följde ingen framåtsträvande plan. (Persson, 2010)

Både Croft (2003) och The National Association for Gifted Children (NAGC) menar att en framgångsrik lärare för högt begåvade barn är en lärare som lyckas inspirera och motivera eleven, reducera spänningar och ångest och som uppskattar den begåvade elevens höga nivå av sensitivitet. En positiv personlig relation till en begåvad elev är möjligt att uppnå enligt Kesner (2005). I förlängningen betyder det att läraren lyckades möta både elevens intellektuella och affektiva behov i klassrummet.

Det är inte lätt att identifiera högt begåvade elever. Lärare upptäcker snarare högpresterande elever än högt begåvade elever. Detta beror på att det råder många missuppfattningar och fördomar om högt begåvade elever. Lärare uppfattar i allmänhet elever som begåvade om de gör som läraren

säger, lyssnar och svarar på frågor och får goda betyg (se tabell 2 för skillnader mellan högpresterande elever och högt begåvade elever). Även mycket erfarna lärare kan ha svårt att identifiera högt begåvade elever. Ofta går subtila tecken på begåvning hos blyga barn obemärkt förbi. (Silverman, 1999; Freeman, 2004; Mattsson, 2013)

Forskning visar att endast en tredjedel av sexåringar som uppfattades som begåvade av sina lärare hade ett IQ över 127. Det ska ställas mot att de sexåringar som låg cirka sex år före sin åldersgrupp i läsförmåga inte alls uppfattades som begåvade av sina lärare. (Freeman, 2004)

Det finns även risker med kunskapstestning för identifiering av högt begåvade elever. Ett högt testresultat beror i många fall på förkunskaper hos eleven. Används kunskapstestning för identifiering av högt begåvade elever ska fokus ligga på de högsta resultaten, inte svagheter och luckor. Det är topparna som visar elevens potential. Dessutom kan elevens socioekonomiska bakgrund påverka testresultaten eftersom de generellt har svårare att förstå språket i testinstruktionerna. (Johnsen, 2005; Lohman, 2013)

När kunskapsnivåer och intelligenstest görs för att identifiera högt begåvade elever är det alltid viktigt att samarbeta med och intervjua både eleven och elevens föräldrar. Observationer av eleven i sin lärmiljö är också av betydelse. Det är viktigt att skapa sig en helhetsbild av elevens situation i skolan och på fritiden. Anamnesen är avgörande för en säker och kvalitativ identifiering. (Kullander, 2014)

Skolpsykologer kan läsa avsnittet För skolpsykologen för närmare information om intelligenstestning av högt begåvade elever. De som önskar läsa mer om skolanamnes kan till exempel läsa Mona Liljedahls (2014) *Särbegåvade tonåringar. Hur identifierar man dem?*

Kunskaps- eller intelligenstestning får aldrig ensamt stå som identifiering av högt begåvade elever. Det är snarare en pedagogisk kartläggning av situationen i skolan som eleven behöver. En pedagogisk kartläggning kan med fördel följa direktiven för stöd i lärandet som tagits i bruk hösten 2015. Det viktiga är att kartläggningen görs på flera nivåer, nämligen organisatorisk nivå, gruppnivå och individnivå (NCCA, 2007; Wallström, 2015).

Den organisatoriska nivån består till exempel av lagar och förordningar, den fysiska skolmiljön, timfördelning, scheman, lärarnas kompetens och tillgången på pedagogiskt stöd och samarbete mellan personalen kring eleven. Ledningens engagemang och kunskap är också av betydelse, liksom att skolan har utsatt minst en ansvarsperson som vet vem de högt begåvade eleverna i skolan är och att alla vuxna i skolan känner till hur skolan arbetar med högt begåvade elever.

Gruppnivån består av hur barnet fungerar i undervisningsmiljön och i friare sammanhang i skolan, hur arbetssätt och arbetsformer ser ut och hur de fungerar för eleven. Det kan också handla om vilka anpassningar som görs och hur det sociala och emotionella samspelet fungerar för barnet i grupsituationer.

Fokus ligger på eleven och läraren på individnivån. Här tas frågor upp så som hur eleven lär sig, hur eleven använder språket, sociala färdigheter och kunskapsnivå. På denna nivå är det också viktigt att kartlägga i vilka situationer eleven fungerar och när svårigheter uppstår. Läraren kan med fördel beskriva sina utmaningar med eleven.

3.1 Differentiering, fördjupning, berikning och acceleration

Det är främst tre typer av stödinsatser som högt begåvade elever behöver i skolan.

1. Differentiering
2. Fördjupning eller berikning
3. Acceleration

Differentiering innebär att eleven får uppgifter, undervisningen och läxor anpassade till sin kunskapsnivå och inlärningsstil. Differentieringen innebär med andra ord att lärmiljön differentieras, undervisningens innehåll, stoffet som lärs in, anpassas, undervisningssätten anpassas och produkten som eleverna ska presentera efter inläringen av det aktuella stoffet. Ett sätt att differentiera innehållet är att komprimera kurser. Diagnostiska test används för att ta reda på vad eleven redan kan och var svårigheter eller missförstånd finns. Högt begåvade elever kommer att lära sig väldigt lite på att se och öva delar de redan kan. (Barger, 2001; Porter, 2005; Jahnke, 2015)

Valteri Skillas (f.d. SPERES) Inklusionshandboks kapitel *Differentiering i praktiken -praktiska tips för vardagen* innehåller många tips. Ämnesområden som tas upp i kapitlet är modersmålet, matematik, språk och realämnen. Dessutom finns exempel på differentiering inom det allmänpedagogiska, specialpedagogiska och mångprofessionella stödområdet. Det finns även information om teamundervisning i Inklusionshandboken.

Genomgångar i helklass och grupparbeten är andra undervisningsmetoder som visat sig vara problematiska för högt begåvade barn och bör undvikas (Wennström, 2013). Ska högt begåvade barn arbeta i grupp bör de få chansen att arbeta med andra högt begåvade elever eller elever med samma intressen som de. Annars är risken stor att det uppstår sociala missförstånd och konflikter. Alternativ till helklassundervisning ställer i sin tur schematekniska krav och teamlärarskap.

Enligt Silverman (2009) behöver högt begåvade barn hitta barn som liknar dem för att de ska utveckla en känsla av acceptans och förståelse. Ett sätt att berika och differentiera undervisningen kan vara att låta högt begåvade elever regelbundet få arbeta i åldersintegrerade grupper för just denna grupp av elever. De här eleverna behöver också lärare som hittar och utvecklar deras potential snarare än fokuserar på svagheter och förringar deras begåvning (Silverman, 2009).

Bo Wennström (2013) menar att högt begåvade barn drabbas av kognitiv "shut down" när de utsätts för onödig repetition och drill och när kunskapsmässiga helheter delas upp i små delar. De lär sig i stället genom fördjupning, berikning och total hängivenhet. Han menar också att inlärningsprocessen i högre grad borde få styra än produktresultatet. Wennströms tankar har stöd i bland annat Tolan (1985).

Fördjupning eller *berikning* betyder att eleven får bredda och fördjupa sina kunskaper inom ett eller flera områden. Det kan vara en utmaning för läraren att fördjupa undervisningen eftersom det i elevgruppen finns elever med mycket stora skillnader i nivå, intresse och kunskaper. Här kan samarbete med mentorer och projektarbeten vara ett sätt att berika undervisningen. (Jahnke, 2015)

Ett annat sätt att fördjupa är att utöka komplexiteten i uppgifterna. I till exempel matematik kan större tal användas i grundläggande aritmetik, inom multiplikation kan eleven som fördjupning gå igenom kvadrater på tal eller leta efter mönster. När positionssystemet går igenom kan högt begåvade elevernas fördjupning handla om att undersöka tal i basen 2, 5 eller 8. (Barger, 2001)

Inom bildkonst kan fördjupnings- och berikningsuppgifter till exempel handla om att arbeta med svårare material och tekniker, möta olika gestaltungsproblem eller lära sig nya uttrycksformer. Man kan också arbeta med abstrakta begrepp så som makt, samtid, framtid, värde, känslor med mera och bilders övertalningsförmåga i form av reklam och propaganda. (Myringer Karlson och Säfbom, 2015)

Berikning och fördjupning kan också ske genom mentorskap av forskare, musiker eller idrottare med mera beroende på elevens begåvning och intresse. Klubbverksamhet utanför skoldagen är ett annat exempel på berikning.

Acceleration kan innebära snabbare undervisningstakt i ett eller flera ämnen, att eleven flyttar upp en eller flera årskurser eller att eleven börjar skolan tidigare. Acceleration betyder också att en elev kan läsa engelska i en klass två år över den egna, matematik eller musik med en annan årskurs med mera. Samarbete mellan lärare från olika stadier kan behövas för att en elev ska kunna accelerera. Även här ställs schematekniska krav. (Tolan, 1985; Jahnke, 2015)

Perfektionism är som tidigare nämnts vanligt bland högt begåvade barn och ofta ett förbisett problem (Silverman, 1999). Så många som 89 procent påverkas negativt av denna perfektionism (Orange, 1997). Nugent (2000) fastslår att denna perfektionism bland annat tar sig följande uttryck i klassrummet; svårigheter att komma igång med uppgifter, ovilja att lämna in färdiga uppgifter och ovilja att delta om de inte är säkra på svaren.

För mer information på svenska se bland annat Skolverkets stödmaterial *Att arbeta med särskilt högt begåvade elever* som publicerats våren 2015 (bland annat ämnesdidaktiskt stöd i svenska, moderna språk, matematik, historia och bild) och på engelska *Exceptionally able students, draft guidelines for teachers* (NCCA, 2007) I bilagorna 3-5 finns tips och råd hur man kan hitta, bemöta och arbeta med högt begåvade elever från lärare och forskare inom området.

4 Handlingsplan

Identifiering

- Finns det någon elev som sticker ut på något sätt, positivt eller negativt? Motivera.
- Har någon elev lätt eller svårt att nå målen? Motivera.
- Gå igenom karaktärsdragen för begåvade, hur många punkter passar in på eleven.
- Rådgör och samarbeta med föräldrar.
- Rådgör med kollegor på skolan som undervisar barnet.
- Låt inte egna fördomar stå i vägen.
- Gör en pedagogisk kartläggning.

Pedagogisk kartläggning av styrkor och behov

- I samarbete med föräldrar
 - Vad kan eller visar barnet hemma eller på fritiden, nu och före skolstart.
- Gör en helhetsbedömning av barnets situation i skolan (se bilaga 7 för blankett).
 - Organisatorisk nivå, gruppnivå och individnivå.
 - Eleven
 - Intressen, starka sidor, motivation, vad fungerar, svårigheter mm.
 - Ta en asynkron utveckling i beaktande
 - Läraren
 - Viktigt för att ringa in vilket stöd DU behöver.
 - Fokuserar arbetet på rätta stödinsatser.
 - Kunskapsnivåer
 - Utvärdera kunskapsnivåer mångsidigt (skriftligt, praktiskt, muntligt, diskussion, redovisning, enskilt, i grupp, dator, lärplatta mm).
 - Undvik upprepad testning, tro på förmågan.
 - Utgå från läroplanens mål i olika årskurser.
 - Fortsätt utforska kunskapsnivå tills taket kommer emot. Eleven kan ligga 2-6 år före åldersnivå i ett eller flera ämnen.
 - Ta en asynkron utveckling och intressen i beaktande.
 - Se upp med maskerande faktorer (underprestering, tillit till testaren, perfektionism, komplext tänkande, tvetydiga instruktioner mm.)

Åtgärdsprogram och stödinsatser

- Följ direktiven i Stöd för lärande och skolgång
- Formulera tydliga och konkreta mål utgående från läroplanens mål
- Differentiera, fördjupa, berika och accelerera undervisningen.
- Utforma stödinsatser
 - I form av instruktioner, scheman, digitala läromedel, skrivhjälp på dator mm.
 - Undervisning i liten grupp, hos speciallärare, utse mentor mm.
- Informera och samarbeta med föräldrar.

Utvärdering och uppföljning

- Utvärdera ofta tillsammans med föräldrarna, var 4-6 vecka eller oftare om det behövs.
- Förändra hela åtgärdsprogrammet eller delar av det genast det behövs, vänta inte.
- Ett åtgärdsprogram kan behöva förnyas flera gånger under ett läsår.

5 För skolpsykologen

En asynkron utveckling syns ofta i stora skillnader mellan de olika indexpoängen i WISC-IV. När det gäller högt begåvade barn bör fullskale-IQ värdet inte användas. Det är bättre att använda GAI (General Ability Index). GAI räknar inte in arbetsminne och processhastighet och ger en bättre uppskattning av barnets förmåga att resonera. National Association for Gifted Children förespråkar GAI. Det finns också utökade bedömningsnormer för WISC-IV. (Silverman, 2009; Kullander, 2015)

Dolda inlärningssvårigheter finns också hos högt begåvade barn, till exempel dyslexi eller svårigheter vid visuell eller sensorisk bearbetning. Begåvningen kan maskera funktionsnedsättningen på samma sätt som funktionsnedsättningen kan maskera begåvningen. Det gör det svårare att upptäcka eventuella inlärningssvårigheter men gör också att barnet får lägre testresultat i IQ-test. Till viss mån kan barnet kompensera för sina svårigheter genom en bättre förmåga till abstrakta resonemang vilket bidrar till att det är svårare att upptäcka svårigheterna. Det ständiga kompensationsarbetet är mycket energikrävande. Det i sin tur påverkar barnets motivation och gör att barnet kan bryta ihop vid stress eller trötthet. (Silverman, 2009)

I övrigt följer utredning av högt begåvade barn modellen 'Stöd för lärande och skolgång' vilken är antagen av Ålands Landskapsregering den 3.6 2015.

6 Källförteckning

Barger, R. (2001). Högt begåvade elever behöver också hjälp. Nämnaren 3/2001.

Carson, D. och Roid, G. (2004). Acceptable use of the Stanford-Binet Form L-M: Guidelines for the professional use of the Stanford-Binet Intelligence Scale, Third Edition (Form L-M). Itasca, IL: Riverside Publishing.

Croft, L.J. (2003). Teachers of the gifted: Gifted teachers. In N. Colangelo and G.A. Davis (eds) Handbook of Gifted Education. New York: Allyn and Bacon.

Delisle, J.R. (1992). Guiding the Social and Emotional Development of Gifted Youth: A Practical Guide for Educators and Counselors. New York: Longman.

Freeman, J. (1995). Where Talent Begins? I Freeman, J., Span, P. & Wagner, H. (Eds.), Actualizing Talent; A lifelong Challenge, (pp. 20-32). Cassell. Red wood Books, Trowbridge, Wiltshire.

Freeman, J. (2004). Teaching the gifted and talented. Education today 54.

Gangé, F. (1993). Constructs and models pertaining to exceptional human abilities. I K. A. Heller, F.J. Mönks och A. H. Passow (eds), International handbook of research and development of giftedness and talent. Oxford, UK: Pergamon.

Gross, M. U. M. (1993). Exceptionally gifted children. London: Routledge.

Gross, M. (2002). Understanding Our Gifted. Open Space Communications 14(3), s. 27-29.
http://www.davidsongifted.org/db/Articles_id_10146.aspx (hämtad 14.12.2015)

Gross, M. U.M. (2004). Exceptionally gifted children. (2nd Ed.). London: Routledge Falmer

Hotulainen, R. (2003). DOES THE CREAM ALWAYS RISE TO THE TOP? Correlations between pre-school academic giftedness and perceptions of self, academic performance and career goals, after nine years of Finnish comprehensive schooling. University of Joensuu.

Jahnke, A. (2015). Organisatorisk och pedagogisk differentiering. I Särskilt högt begåvade elever, stödmaterial. Skolverket 2015.

Johnsen, S. K. (2005). Identifying gifted students: A step-by-step guide. Prufrock Press.

Kesner, J. E. (2005). Gifted children's relationships with teachers. International Education Journal, 2005, 6(2), 218-223.

Kokot, S. (1999). Help – our child is gifted! Guidelines for parents of gifted children. Lyttelton, South Africa: Radford Hous Publications.

Kullander, A. (2014). Kliniska erfarenheter av begåvningsstest och särbegåvning. Socialmedicinsk tidskrift 2/2014.

- Liljedahl, M. (2015).** Särbegåvade tonåringar. Hur identifierar man dem?. Skolporten 19/2014.
- Lohman, D. F. (2013).** Identifying gifted students. I Callahan, C. M. och Hertberg-Davis, H. L. (eds) (2013) Fundamentals of gifted education: Considering multiple perspectives. Routledge.
- Mattsson, L. (2013).** Tracking Mathematical giftedness in an egalitarian context. Chalmers tekniska högskola.
- Myringer Karlsson, S. och Säfbom, A-C (2015).** Särskilt högt begåvade elever. Ämnesdidaktiskt stöd i bild. Skolverket 2015.
- NCCA, 2007.** Exceptionally able students, draft guidelines for teachers.
http://www.ncca.ie/en/Publications/Syllabuses_and_Guidelines/Exceptionally_Able_Students_Draft_Guidelines_for_Teachers.pdf (hämtad 1.1.2016)
- Nugent, S. (2000).** Perfectionism: Its manifestations and classroom based interventions. Journal of Secondary Gifted Education, 12, 215-221.
- Orange, C. (1997).** Gifted students and perfectionism. Roeper Review, 20, 39-41.
- Persson, R. S. (2010).** Experiences of intellectually gifted students in an egalitarian and inclusive educational system. Journal for the education of the gifted, 33(4), 536-569.
- Persson, R. S. (2015).** Tre korta texter om att förstå särskilt begåvade barn i den svenska skolan. Högskolan i Jönköping.
- Porter, L. (2005).** Gifted young children, a guide for teachers and parents. Andra upplagan. Berkshire, UK, Open university press.
- Renzulli, J. (1990).** The three-ring conception of giftedness: a developmental model for creative productivity. I Sternberg, R. J. och Davidson, J. E. (eds), Conceptions of giftedness. New York: Cambridge University Press.
- Silverman, L. (1993).** Counseling the gifted and talented. Denver: Love Publishing.
- Silverman, L. (1999).** Perfectionism. The crucible of giftedness. Advanced Development 8, s. 47-61.
- Silverman, L. (2009).** What We Have Learned About Gifted Children. Gifted development center.
<http://www.gifteddevelopment.com/articles/what-we-have-learned-about-gifted-children> (hämtad 1.1.2016)
- Silverman, L. (2013).** Breakthroughs in assessment of the gifted. 20th biennial world conference, USA. The world council for gifted and talented children. Keynote handouts:
<http://www.slideshare.net/wcgtc/linda-silverman-handouts> (hämtad 1.1.2016)
- Tolan, S. (1985).** Stuck in another dimension: The exceptionally gifted child in school. Gifted Child Today, 41, s. 22-26.

VALTERI Skilla, Pia Vataja, 2011.

<http://www.speres.fi/Site/Data/839/Files/material/inklusion/inklusion2012/Differentiering.pdf>
(hämtad 6.3.2016)

VanTassel-Baska, J. (2000). Theory and research on curriculum development for the gifted. I K.A. Heller, F. J. Monks, R.J. Sternberg and R.F. Subotnik (eds), International Handbook on Giftedness and Talent (2nd ed.), (s. 345-365). London: Pergamon Press.

Wallström, C. (2015) Se mig som jag är – se särbegåvade barn i skolan. Lund: Studentlitteratur.

Webb, J. T. (1993). Nurturing Social-Emotional Development of Gifted Children. I K. A. Heller, F. J. Monks, & A. H. Passow (eds.), International handbook of research and development of giftedness and talent. Oxford: Pergamon Press

Webb, J. T., Amend, E. R., Webb, N. E., Goerss, j., Beljan, P. och Olenchak, E. R. (2005). Misdiagnosis and dual diagnoses of gifted children and adults: ADHD, bipolar, OCD, Asperger's, depression and other disorders. Great potential press inc.

Winner, E. (1999). Begåvade barn. Jönköping: Brain Books.

7 Bilagor

Bilaga 1

Åländsk lagstiftning

Genomgång av vilka lagparagrafer/texter som nämner högt begåvade barn på något sätt eller man kan tolka texten som särskilt applicerbar för deras behov. Dokument som genomgått är: Grundskolelagen för landskapet Åland, Grundskoleförordningen för landskapet Åland, Skolstadgan för Mariehamns stad samt Landskapet Ålands läroplan för grundskolan.

Grundskolelagen för landskapet Åland

1 kap 2§

Den skall i sin undervisning och övriga verksamhet ge alla elever möjlighet att inhämta och utveckla sådana kunskaper och färdigheter som behövs för en harmonisk och allsidig personlighetsutveckling.

Landskapet Ålands Läroplan för grundskolan

Undervisningens syfte

s 6

'Grundskolans uppgift är att hjälpa eleverna att *utveckla sådana kunskaper och färdigheter* som de behöver för att utvecklas harmoniskt och allsidigt...'

s 7

'Mot bakgrunden av att eleverna ska förberedas för ett framtida samhälle är grundskolans i särklass viktigaste uppgift att ge eleverna *självförtroende att möta och behärska förändringar* och ge dem beredskap för ett *livslångt lärande*.

Elevernas *intellektuella, praktiska, fysiska och konstnärliga anlag* måste få utvecklas allsidigt i grundskolan.'

'Skolarbetet ska vara stimulerande både för de elever som är speciellt begåvade och för dem som har inlärningshinder. Skolan ska verka för att *flickor och pojkar* får ett lika stort inflytande över och utrymme i undervisningen. Skolan måste medvetet sträva till att *varje elev når en optimal personlig utveckling* och att eleverna upplever att deras kunskaper och färdigheter växer. Därför måste undervisningen *bli mera individuell och valfriheten utökas.*'

Etiska grundvärderingar och fostrande verksamhet

s 8

'Skolan ska sträva till att varje elev lämnar skolan med bibehållen *individualitet* och med respekt för dessa egenskaper hos andra människor.'

'Undervisningen och skolmiljön måste utvecklas så att *varje individ känner sig trygg*, blir accepterad, tar ansvar, får stöd och vägledning samt kan byta tankar och konstruktiv kritik med andra.'

Inläringssyn och pedagogisk miljö

s 10

'Skolan ska skapa sådana mångsidiga inlärningsmiljöer där eleverna kan ställa upp egna mål och ges möjlighet att hitta arbetsätt som passar deras personliga inlärningsstil. Detta förutsätter att handledningen i anslutning till elevens studier är effektiv och kontinuerlig. Varje lärare har som uppgift att i sin undervisning ge denna handledning, d.v.s. stödja elevens personliga tillväxt och utveckling - från och med skolstarten i årskurs ett och tills läroplikten har upphört.'

Undervisningsformer och arbetsätt

s 11

'Arbetsätten ska knyta an till elevernas tidigare kunskaper, erfarenheter och intressen. Med dessa utgångspunkter ska elevernas kunskapssökande ledas in på väsentliga områden och deras kunskaper och perspektiv successivt utvidgas och fördjupas.'

Bilaga 2

I Webb m.fl, 2004, enligt Clark (1992) and Seagoe (1974)

Styrkor	Möjliga problem det kan leda till
Snabb på att lära sig ny information	Otålig när andra är långsammare; ogillar repetition av uppgifter de bemästrat; ovillig att träna på grundläggande saker; gör saker svårare än vad de är.
Frågviss attityd, intellektuell nyfikenhet; inre motivation; vill att uppgifter ska vara meningsfulla.	Ställer opassande frågor; viljestark; säger emot instruktioner; kan överfokusera på särskilda intressen; förväntar sig att andra fungerar likadant.
Förmåga att abstrahera, se samband, gillar att lösa problem, gillar intellektuella aktiviteter.	Ogillar detaljer, vägrar repetition och tragglande, ifrågasätter undervisningen.
Kan se samband i orsak och verkan.	Svårt att acceptera ologiska saker som känslor, traditioner eller sådant som kräver tro.
Värdesätter sanning, rättvisa och jämställdhet.	Svårt att vara pragmatisk och praktisk, oroar sig för medmänniskor och visar engagemang i humanitära frågor.
Gillar att organisera saker och personer och skapa struktur och ordning, vill systematisera.	Skapar komplicerade regler eller system, kan uppfattas som bossig, otrevlig och dominant.
Har en stor vokabulär och uttrycker sig med lätthet, kan mycket på avancerad nivå.	Kan använda sin verbala förmåga för att komma undan vissa situationer, blir uttråkad i skolan och av jämnåriga, ses som en besserwisser.
Kritiskt tänkande, höga förväntningar, självkritisk och bedömer andra och deras insatser.	Kritisk eller intolerant mot andra, kan tappa modet eller bli deprimerad, är perfektionist.
Gillar att iaktta saker, överväger gärna det ovanliga, öppen för nya erfarenheter.	Överdrivet intensivt fokus, ibland lättlurad.
Kreativ och uppfinningsrik, gillar att göra saker på nya sätt.	Kan störa planeringar eller ogilla sådant som redan är känt, uppfattas som annorlunda och utanför.
Intensiv koncentration; kan hålla uppmärksamheten länge kring det som känns intressant; målorienterad; uthållig.	Ogillar att bli avbruten; ignorerar människor och måsten när hen är koncentrerade på en aktivitet; envis.
Känslig, empatisk gentemot andra; stark önskan att bli accepterad och bekräftad.	Känslig för kritik, känslig för om barn är avvisande; förväntar sig att andra har samma värderingar; behöver framgång och bekräftelse för att må bra; kan känna sig annorlunda och utanför.
Hög energi, alert, ivrig; perioder med intensiv ansträngning.	Frustrerad av inaktivitet; ivrigheten kan störa andras arbetstakt; behöver kontinuerlig stimulans; kan uppfattas som hyperaktiv.
Självständig; föredrar att arbeta ensam; litar främst till sig själv.	Kan avvisa återkoppling från vuxna och barn; svårt att anpassa sig; kan ha ett okonventionellt beteende.
Flera olika intressen och förmågor; mångsidig.	Kan verka splittrad eller oorganiserad; kan bli frustrerad av att tiden är begränsad; andra kan förvänta sig en kontinuerlig jämn förmåga.
Stort sinne för humor.	Kan se det absurda i situationer; andra barn kanske inte förstår humorn; kan hamna i rollen som klassens clown.

Adapted from Clark (1992) and Seagoe (1974)

Karaktärsdrag	Beteendekaraktäristik	Vanliga utredningsorsaker
<ul style="list-style-type: none"> * Föredrar äldre elever eller vuxna * Brådmogen, lillgammal * Stark självuppfattning * Utpräglad humor * Svårt att skapa goda relationer med jämnåriga * Tänker abstrakt * Stark fantasi * Lätt för komplexitet men svårt för enkelhet (t.ex. kan tolka en abstrakt målning men inte knyta skosnören) * Existentiell (grubblar över livet, döden, etc.) * Självkritisk * Nyfiken * Analytisk * Intensiv * Perfektionistisk * Emotionellt instabil (känslosvängningar, utbrott) * Tillbakadragen eller utåtagerande * Känslig för kritik (lättsårad, överkänslig) * Känslig för sociala, etniska och moraliska frågor * Empatisk * Känslig för konstnärliga uttryck * Hög moral * Bekymrad av problem i omvärlden (hemlöshet, krig, fattigdom, etc.) * Älskar kunskap, vetgirig * Höga krav på sig själv och andra * Intresserad av vuxenproblem 	<ul style="list-style-type: none"> * Lär ofta sig själv att läsa och skriva före skolstart * Avancerat ordförråd för ålder * Djup förståelse för språkets subtila nyanser * Intresserad av intellektuella utmaningar och ordvitsar (rebusar, spel, schack, etc.) * Frågar intelligenta frågor * Förmåga att fokusera länge när intresserad * Flera intresseområden * Uppslukad av hobby men kan byta plötsligt * Bred kunskapsbas * Söker kognitiv komplexitet * Vill gå på djupet * Efterfrågar orsak-verkan * Frågvis, ifrågasätter * Intresserad av detaljer * Förstår snabbt * Gör saker på sitt eget sätt * Skapar egna regler * Har ett divergent tänkande (parar ihop idéer och saker som inte är uppenbara) * Lär sig snabbt och med mindre övning * Kan ta längre tid på sig för uppgifter, särskilt att påbörja * Ovanlig minnesförmåga * Kan ha låtsaskompisar * Använder humor * Inordnar allt i kategorier, ser mönster * "Förstår" underliggande konstnärliga budskap i t.ex. dikt, bild och musik 	<ul style="list-style-type: none"> * För allvarlig för sin ålder, oroar sig för etiska och filosofiska problem (deprimerad?) * Hög aktivitetsnivå, låg impuls kontroll, kan inte "sitta still" (ADHD?) * Dålig handstil (läs- och skrivsvårigheter/dyslexi?) * Arg och otålig, lynnig och explosiv, som två olika personligheter (bipolär?) * Argumenterar emot, trotsar, försöker överlista auktoriteter, manipulativ (ODD – Oppositional Defiant Disorder/ trotsyndrom?) * Svårt att relatera till jämnåriga kamrater (Aspergers syndrom?) * Svårt att färdigställa uppgifter, svårt att lämna in skoluppgifter (ADD?) * Överkänslig, får starka känsloutbrott (uppförandestörning?) * Överdrivet kräsen och känslig (t.ex. kräver att lapparna i tröjorna klipps bort, störs av fluorescerande ljus i skolan, etc.) * Kissar i sängen, går i sömnen (psykiska problem?) * Sover för lite/för mycket och har plågsamma mardrömmar (ADHD/ADD/psykiska problem?) * Tycks sakna omdömesförmåga trots uppenbart god intelligens (ADHD?) * Kronisk dagdrömmare, verkar leva i en fantasivärld (psykiska problem? Aspergers?) * Verkar inte lyssna, verkar inte förstå uppgifter (utvecklingsstörning?)

Persson, 1997; Freeman, 1998; Silverman, 1999; Johnsen, 2005; Webb m.fl. 2005; Kullander, 2014

Bilaga 3

Nedan följer en text av speciallärare Mona Liljedahl. Hon har sammanställt några typiska elevscenarier, och ger rekommendationer utifrån dem och den forskning och praxis som finns kring elever med hög begåvning.

Först kommer texter om barn i yngre åldrar. Längre ner kommer texter om tonåringar.

Särbegåvade elever i yngre år – Elevexempel

Frank åk 2 – vad skolan ser: Frank ...

- sitter mest och drömmer
- sitter långa stunder på toa
- gör inte alla uppgifter
- gör inte färdigt arbetsböckerna
- följer inte instruktioner
- gör på sitt eget sätt
- verkar inte lyssna, verkar långt borta
- går ofta för sig själv
- uttrycker idéer som får klasskamrater att skratta
- drar "fåniga" skämt och blir ibland "tramsig"
- drar sig undan grupparbete
- verkar glad och positiv
- pratar "vuxet"
- är lillgammal
- verkar intelligent
- är "överdrivet artig", t.ex. "Ursäkta fröken", osv.
- räcker ofta upp handen och ställer frågor till synes utanför ämnet
- skriver mördarhistorier som oroar lärarna
- är duktig på att rita
- får sammanbrott (gråter) när han ritar "fel"
- blir arg när han måste sluta med en uppgift som inte är färdig
- vägrar att äta lunch när han är arg på sig själv
- sitter ibland under bordet och är ledsen
- vill inte spela fotboll med pojkarna
- remitteras till skolpsykologen för sin underaktivitet och sina sammanbrott

Vad Frank visar hemma – Skolan vet inte att Frank ...

- blir mobbad och utfrusen i klassen
- skrev obehindrat när han var fyra år
- kunde läsa och skriva flytande när han började skolan samt räkna och teckna porträtt
- läser Harry Potter, Illustrerad Vetenskap och Kalle Anka
- har många intensiva intressen, t.ex. fågelskådning, vetenskap och existentiella frågor
- har en stark fantasi och bygger upp fantasivärldar i huvudet
- ritar mycket
- spelar piano
- tycker om klassisk musik

- saknar vänner
- känner sig annorlunda
- får svårt att sova av dokumentärer om mänskligt lidande
- blir bedömd som högbegåvad av skolpsykologen (informationen hamnar ”mellan stolarna”)

Råd till skolan från specialpedagogen: Frank behöver ...

- en pedagogisk kartläggning
- få sitt kunskapsstak utforskat
- få hoppa över arbetsuppgifter och repetitiva moment
- få göra uppgifter på sitt eget sätt (egen nivå)
- få accelerera i kurser
- berikning och fördjupning i ämnen
- partiell förflyttning i ämnen av intresse
- kamrat(er) på samma nivå
- någon att arbeta med, gärna i en annan klass/åk
- ingripande mot mobbningen
- hopp om världen
- få sin frågvishet mättad genom fördjupat/särskilt mentorskap
- få tid att rita klart, även om det tar hela dagen
- få tid att tänka innan han påbörjar uppgifter
- få diskutera sina mördarhistorier (de kan vara en nödvändig pysventil)
- få ta med sig Harry Potter, Illustrerad Vetenskap och Kalle Anka till klassrummet och läsa när han är arg, ledsen eller uttråkad
- kunna dra sig undan till en lugn och trygg plats
- kontakt med en vetenskapsman/ämnesexpert inom intresseområden

Ellen åk 4 – vad skolan ser: Ellen ...

- pratar bort lektioner med bänkkamrater
- blir konstant flyttad för att sluta prata
- stör lärare och kamrater som vill arbeta
- verkar inte vilja ”lyda” sina lärare, kan vara spydig
- verkar glad och social
- är duktig att diskutera
- räcker alltid upp handen och ber om hjälp, fastän hon ”borde” förstå
- ställer oavbrutet frågor
- säger att hon inte kan eller att hon inte ”fattar”
- har en bristfällig stavning, svårt med dubbelteckning
- har dålig handstil
- vägrar läsa böcker
- ligger i nedkant av normalsnittet på läshastighet
- visar en god förståelse av textinnehåll vid diskussioner
- screenas för läs- och skrivsvårigheter, men fyller inte alla kriterier
- lästränar med specialpedagogen 1 gång/vecka
- gör inga hemläxor
- gör inte alla uppgifter, gör halva uppgifter

- oroar svenskläraren som skriver i omdömet att Ellen kanske inte kommer att klara kunskapsmålen i åk 6

Vad Ellen visar hemma – Skolan vet inte att Ellen ...

- känner sig utanför i klassen
- retas av de "coola" tjejerna
- saknar självförtroende
- älskar högläsning
- har redan genom högläsning läst flera ungdomsböcker, t.ex. "Vargbröder"-serien (Paver) och "Grottbjörnens folk" (Auel)
- älskar böcker med inslag av magi och livsfrågor
- vägrar att läsa böcker om barn- och tonårsproblem eller kärleksrelationer
- är arg på läspedagogen som hänvisar till barnlitteratur
- tycker det är "pinsamt" att bli hämtat till lästräning
- tycker texterna på lästräningen är tråkiga
- är duktig att följa skrivna monteringsinstruktioner för vuxna, även engelska
- är kreativ och skapande inom flera områden
- läser noga igenom lärarnas omdömen och blir ledsen
- är övertygad om att lärarna "hatar" henne
- tycker att lärarna är "dumma i huvet"
- avskyr skolan och får ont i magen varje morgon
- tycker att hon inte lär sig något i skolan
- älskar att prata med sin fem år äldre syster om matematiska problem
- får betyget B på nationella provet i svenska åk 6, A i engelska och matematik, trots att hon inte gjort en enda hemläxa eller en enda uppgift

Råd till skolan från specialpedagogen: Ellen behöver ...

- att skolan förstår att Ellens frågvishet handlar om behov att veta orsak-verkan, ett verkligt behov att gå på djupet
- att skolan förstår att Ellens attityd är en reflektion av lärarnas attityder till henne
- få sitt kunskapsstak utforskat
- bygga upp sitt självförtroende genom att skolan speglar hennes styrkor
- få tillit till lärarna
- känna sig trygg i klassen
- att lärarna tar ansvar för sociala intriger
- att lärarna frågar föräldrarna om färdigheter
- att lärarna lyssnar in tips på böcker från hemmet
- bli stimulerad
- få vara kreativ
- få diskutera lektionsinnehåll och uppgifter
- få veta varför; syftet, bakomliggande orsaker och nyttan med uppgifter (dvs. orsak-verkan)
- gå på djupet (inte ytkunskaper)
- belöningar, inte hot
- bli vänligt bemött
- bli hörd
- ett fördjupat/särskilt mentorskap av pedagog som är nyfiken på Ellen

Tänk på att ...

- intellektuella aktiviteter (tänkandet) är särbegåvade barns lek
- särbegåvade elever behöver kommunicera utifrån sin egen nivå, inte utifrån klasskamrater (t.ex. grupparbete, klassrumsdiskussioner, etc.)
- särbegåvade tänker mer abstrakt och komplext, och kan verka ha "tokiga" idéer; ta ställning för deras "tokiga" idéer inför klasskamrater (avstigmatisera)
- återkoppla kloka tankar till eleven
- särbegåvade elever drivs av att lära sig något av läsning
- de uppskattar ofta litteratur med livsfrågor och magiska inslag
- många särbegåvade elever är ointresserade av litteratur om kärlek och relationer
- de drivs av meningsfullhet
- de vill veta varför, dvs. orsak-verkan
- de känner av stämningen i klassrummet
- de vet intuitivt vad läraren tycker om dem
- de mår dåligt av att andra lider, t.ex. om klasskamrater utsätts för orättvis behandling eller historier om världssvält
- särbegåvade elever behöver få vara barnsliga

Tänk på att inte ...

- Använd inte den begåvade eleven som stödlärare! Detta berövar inte bara eleven på stimulans och utmaningar, utan blir även som ett straff för elevens högre förmåga.
- Sätt inte särbegåvade elever i ett avskilt rum för att arbeta ensam. Detta ökar inte bara elevens känsla av utanförskap, utan blir även som ett straff (en "utvisning") för att eleven drivs av kunskapsörst.
- Ge inte eleven mer att göra av samma sak. Det tråkar ut eleven och blir som en bestraffning för att den redan har förstått. Eleven vill gå vidare och fördjupa sig.
- Upprepa inte, kräv t.ex. inte fler uppsatser för att eleven ska bekräfta sin nivå eller fler provresultat för att bekräfta att eleven minns, etc. Särbegåvade elever lär sig snabbt principen. När de har förstått principen så vill de gå vidare. Jämför detta med lärarutbildningens mångfald av pedagogiska teorier och hur ingen kräver av behöriga lärare att i detalj minnas t.ex. Vygotskijs idéer. Man utgår ifrån att examinerade lärare har förstått principen. Samma förhållningssätt bör appliceras på särbegåvade elever.
- Det är inte elevens eget ansvar att leta efter och hitta sin nivå i ämnet, eller att själv efterfråga stimulans, inspiration och fördjupning. Det är alltid pedagogens ansvar.
- Fråga inte eleven vad den vill göra istället (för de "tråkiga" uppgifterna). Det är pedagogens ansvar att handleda och utforska.

Särbegåvade i högstadiet och gymnasiet

Särbegåvade elever som inte har fått rätt stöd och stimulans i lägre år, slutar ofta att utveckla sina färdigheter. Det innebär att många särbegåvade elever ligger efter sina jämnåriga i färdigheter, t.ex. meningsstruktur, läsflyt, stavning, uppsatsskrivning, etc. Däremot ligger den särbegåvade eleven fortfarande kognitivt före sina normalbegåvade kamrater.

Detta skapar en svår utmaning för den undervisande läraren, men i synnerhet för eleven själv. Och det är inte alls säkert att eleven själv vet om sin begåvning, utan eleven kan tolka bristande färdigheter som brister inom sig själv.

Särbegåvade elever har en förhöjd förmåga att abstrahera och förstå vad som skulle vara ett optimalt slutresultat, och är ofta perfektionister, vilket gör att de har en tendens att underkänna sina egna prestationer. Uppsatsskrivning tillhör ett sådant mycket vanligt problemområde för särbegåvade elever i tonåren. Detta resulterar i att uppsatser blir oinlämnade och halvfärdiga, om de påbörjas alls.

Kom ihåg att tonåringar som "hemmasitter" kan vara slocknade särbegåvningar. Var fjärde elev som hoppar av high school i USA har hög begåvning.

Elevexempel

Max åk 8 – vad skolan ser: Max ...

- stormar ofta ut ur klassrummet
- är ibland oförsämd mot läraren
- kan bli så arg på uppgifter att han kastar dem mot väggen
- har en "knasig" humor
- spelar pajas
- får ofta klasskamraterna att skratta
- stannar ofta hemma
- är regelbundet föremål för EVK
- lämnar inte in några uppgifter

Vad Max visar hemma – Skolan vet inte att Max ...

- har ett IQ på minst 130 enligt en WISC-testning
- trivs bäst med vuxna
- blir frustrerad när undervisningsnivå och uppgifter är för enkla
- har otroligt tråkigt i skolan
- ser skolan som ett hinder för sin kunskapsutveckling
- har byggt en egen fungerande mobil av elektronikskrot från tippen
- har många intressen, både tekniska och konstnärliga
- deltar i underjordiska konstprojekt
- har svår ångest och sömnproblem
- studerar olika filosofiska inriktningar på nätterna

Råd och tips till skolan från specialpedagogen: Max behöver ...

- en pedagogisk kartläggning
- få sitt kunskapsstak utforskat
- få accelerera
- få stimulans i form av berikning, fördjupning
- få läsa kurser på högre nivå (t.ex. gymnasiet)
- särskilt/fördjupat mentorskap
- få öva sina färdigheter med någon som känner till hans begåvning
- få studie- och yrkesrådgivning (dvs. hjälp att se framåt)

Katja år 2 gymnasiet – vad skolan ser: Katja ...

- gör ingenting i ämnet svenska
- tränar läsning och skrivning hos specialläraren
- kommer inte igång med läsningen av den anvisade boken
- säger att hon behöver mer tid att göra uppgifter, t.ex. vid uppsatsskrivning
- säger att det "läser sig" inför uppsatsskrivning
- säger att hon "fastnar" i allt myller av tankar i huvudet
- sjukanmäler sig ofta

Vad Katja visar hemma – Skolan vet inte att Katja ...

- slukar på originalspråket böcker av John Green och Veronica Roth
- älskar djupsinniga personbeskrivningar
- blir så tagen av ett utdrag ur "På spaning efter den tid som flytt" av Marcel Proust att hon sparar papperskopian
- tycker den anvisade boken är "tråkig"
- tycker att hon alltid har annorlunda"
- tycker att hon tänker "för mycket"
- har svårt att prata om "ytliga" saker
- var högpresterande fram till högstadiet
- tror att hon är "dum i huvudet"
- har ofta ångest över livet och sömnproblem
- drömmer om att bli författare

Råd och tips till skolan från specialpedagogen: Katja behöver ...

- veta om sin perfektionism
- få hjälp med tankekartor och uppsatsstruktur, etc.
- få hjälp att fånga upp eftersatta färdigheter
- bli utmanad i läsningen ("svårare" litteratur)
- få formulera sin kritik av den anvisade boken, dvs. en "bakvänd" litteraturdiskussion (med fokus på det "dåliga")
- få veta meningen med uppgifter, syftet
- få veta vad som bedöms och när
- få hjälp att till en början arbeta med innehåll eller form

- få hjälp att få ner sina tankar, få stöd att formulera tankar
- konkreta exempel
- tid att tänka färdigt
- få någon liknande att arbeta parvis med
- bli vänligt bemött
- få självförtroende, tilltro till sin förmåga

Tänk på att särbegåvade tonåringar ...

- är i grund och botten perfektionister och vill därför fullända uppgifter
- tar längre tid på sig för att göra färdigt uppgifter
- behöver tänka färdigt innan de påbörjar uppgifter
- skäms ofta för sina bristande färdigheter och låter bli att lämna in uppgifter
- söker efter (förlorad) meningsfullhet
- har många tankar i huvudet samtidigt och behöver hjälp att strukturera dem
- är känsliga för kritik
- ofta har många negativa erfarenheter från skolan och lärare
- ofta har blivit missförstådda, utstötta, mobbade eller dumförklarade
- oftast saknar riktning i livet, eftersom de kan överväldigas av alla valmöjligheter och rädsla att välja fel
- grubblar över existentiella problem, kan ha problem med depression, ångest och sömn
- oftast inte tycker om att läsa rena "tonårsböcker"
- ofta stimuleras av läsning med ett existentiella budskap
- ofta har en förhöjd självinsikt, särskilt kring sina tillkortakommanden
- intuitivt förstår andra människors perspektiv
- behöver fascineras och utmanas
- är mer luststyrda
- kan välja bort att prestera om uppgiften känns meningslös
- inte drivs av betyg eller andra yttre belöningar
- är känsliga för stämningen i klassrummet
- är känsliga för lärarens inställning till eleverna
- har mycket höga krav på sig själva
- ofta har "talängslan"
- i regel inte vill sammanfatta andras tankar
- vill skapa (tänka) nytt
- drivs av självutveckling (även om de inte är medvetna om det)

Tänk på att inte ...

- Använd inte den begåvade eleven som stödlärare! Detta berövar inte bara eleven på stimulans och utmaningar, utan blir även som ett straff för elevens högre förmåga.
- Sätt inte särbegåvade elever i ett avskilt rum för att arbeta ensam. Detta ökar inte bara elevens känsla av utanförskap, utan blir även som ett straff (en "utvisning") för att eleven drivs av kunskapstörst.
- Ge inte eleven mer att göra av samma sak. Det tråkar ut eleven och blir som en bestraffning för att den redan har förstått. Eleven vill gå vidare och fördjupa sig.

- Upprepa inte, kräv t.ex. inte fler uppsatser för att eleven ska bekräfta sin nivå eller fler provresultat för att bekräfta att eleven minns, etc. Särbegåvade elever lär sig snabbt principen. När de har förstått principen så vill de gå vidare. Jämför detta med lärarutbildningens mångfald av pedagogiska teorier och hur ingen kräver av behöriga lärare att i detalj minnas t.ex. Vygotskijs idéer. Man utgår ifrån att examinerade lärare har förstått principen. Samma förhållningssätt bör appliceras på särbegåvade elever.
- Det är inte elevens eget ansvar att leta efter och hitta sin nivå i ämnet, eller att själv efterfråga stimulans, inspiration och fördjupning. Det är alltid pedagogens ansvar.
- Fråga inte eleven vad den vill göra istället (för de "tråkiga" uppgifterna). Det är pedagogens ansvar att handleda och utforska.

10 saker du behöver veta om särskilt begåvade barn

Texten nedan är skriven av Diane Hale, som arbetat i mer än 25 år med att undervisa begåvade barn. Översatt av Anna Hass.

1. Begåvade barn är intensiva. Om jag var tvungen att sammanfatta komplexiteten med begåvade elever i ett ord skulle det vara just intensiteten. Allt de gör, gör de med intensitet. Detta gäller i klassrummet, i hemmet, på fotbollsplanen och i relationer. Om barnet till exempel älskar att läsa, läser barnet så mycket att resten av världen försvinner. Förvänta dig ytterligheter från begåvade barn. Om de är upprörda, kan verka helt uppgivna – men när de är lyckliga visar de absolut livsglädje.

2. Begåvad betyder inte "bra i skolan". Den största missuppfattningen är att begåvade elever presterar bra i skolan och är lärarnas favoriter. Nej, precis som i hela elevgruppen är vissa begåvade elever organiserade, vissa stökiga; vissa räcker ofta upp handen, vissa märks inte i klassen; vissa får bra betyg, andra inte.

3. Begåvade barn lär sig på ett annat sätt. Begåvade barn tar in mycket information på en gång och gillar att lära sig på detta sätt. De tenderar att vilja försöka själva innan de får instruktioner. De gillar att bearbeta och reflektera över sina erfarenheter.

4. Mer om processen, mindre produkt och beröm. Det är lätt att bli imponerad av slutprodukten som begåvade barn åstadkommer i sitt skolarbete. Men du bör i stället alltid fokusera på processen. Ställ frågor om hur de bestämde hur de skulle arbeta, vad de skulle ändra till en annan gång eller vad de upplevde som utmanande. Var sparsam med beröm, och se till att det är genomtänkt och också fokuserar på arbetsinsatsen snarare än resultatet. När begåvade barn bara får höra att de är smarta, eller att deras redovisning är perfekt, eller att projektet är bäst i klassen, förlorar de sin motivation att utvecklas och möta motgångar. Att vara smart är som att ha blå ögon – det är inget du själv kan påverka. Varje elev bör få hjälp att forma en självbild som handlar om mer än så.

5. Begåvade elever vet ibland mer än du. Bli inte överraskad eller rädd, och skäms inte. Det kommer att hända. Det kommer en dag – sannolikt flera – då de vet mer än vad du gör om ett ämne, räknar ut något snabbt som du själv har arbetat på i flera timmar, eller tar ett perspektiv du aldrig har tänkt på. Välkomna detta. Det är ju det bästa med dessa elever!

6. Se de som hamnar utanför stereotyperna. Alla föreställer sig den stereotypiska eleven med glasögon, som håller i tolv böcker och bara pratar om Star Wars. Ibland stämmer denna bild på en begåvad elev. Men lika ofta har du en begåvad elev som älskar sport eller mode och som fungerar väl ihop med andra barn. Fall inte i fällan. Behandla varje barn som en individ.

7. Uppfostringsmetoder fungerar inte på samma sätt med begåvade barn. Guldstjärnor och konsekvenser som kanske har fungerat med andra barn fungerar kanske inte alls med ditt begåvade barn. Det beror på att de styrs mer av inre motivation än yttre. Detta betyder inte att du inte kan träna barnet att ändra sitt beteende, men du måste tänka annorlunda. Få dem engagerade i ett bättre beteende med nyfikenhet eller ett löfte om mer lärande – det brukar fungera utmärkt.

8. Begåvade barn vill ha riktiga vänner. Många barn är nöjda med slumpmässiga vänner. Begåvade barn letar efter en riktig vän. En som delar deras intressen och fantasi. Hjälp dem att hitta dessa vänner. Det kan innebära att du behöver ändra grupsammansättningar eller köra långt för lekträffar.

9. De vet inte allt ... och de lär sig "i fel ordning". Begåvade barn kan försöka övertyga dig om att de redan vet allt. Tro inte på det! De måste få undervisning. Ibland kan de lära sig att läsa innan de kan bokstäverna. Jag har sett många begåvade barn som inte kan multiplikation, men kan lösa algebraiska ekvationer med hjälp av en miniräknare. Se och bekräfta det de redan kan, och hjälp dem fylla luckorna. Men du behöver tålamod. De föredrar att hoppa till mer intressanta delar snarare än att lära sig på det vanliga sättet.

10. De kommer att lära dig att bli en bättre lärare eller förälder. Ta till dig detta. Om en begåvad elev vägrar göra en uppgift du delar ut, kan du lära dig något om din uppgift. Om ett begåvat barn reagerar negativt när du berömmar henne inför andra, kan du lära dig något om hur du berömmar. När dina begåvade elever föreslår ett annat projekt än det du trodde var så bra, låt dem göra det de föreslog. Det är säkert verkligen en bättre idé.

Om du är ny i de begåvade barnens värld, som förälder eller lärare, välkommen! Det är en förundrande resa.

Postad den 28 juli 2015 på

<http://www.cusd80.com/site/Default.aspx?PageType=3&DomainID=46&PageID=55308&ViewID=dedccd34-7c24-4af2-812a-33c0075398bc&FlexDataID=123213>

Tips till lärare: 9 strategier för att undervisa högt begåvade

(Översatt av Anna Hass från http://www.davidsongifted.org/db/Articles_id_10075.aspx)

9 framgångsrika strategier för att undervisa begåvade elever

Denna artikel från Davidson Institute for Talent Development är en **lista med 9 tips för lärare**, från en erfaren lärare. Den fokuserar på förslag som vilken lärare som helst kan använda i klassrummet för att hjälpa sina begåvade elever och stödja dem i att prestera väl på ett positivt sätt. Vanliga misstag diskuteras också, liksom varför dessa kan vara skadliga för den begåvade eleven.

Att vara lärare kan vara både spännande och överväldigande. Det finns så många kursplaner att täcka, så många standarder att möta och så många saker att lära sig själv. Det kan tyckas som om du sträcks i ett oändligt antal riktningar. Och själva undervisningen är oftast inte den mest utmanande delen, utan det är att hantera elevers beteende. Kanske håller du med om att den svåraste eleven att hantera i klassrummet är den som avslutar varje uppgift på mindre än fem minuter och kräver ständig ny stimulans.

När jag först började undervisa, tillbringade jag mycket tid med att försöka lista ut vad man ska göra med dessa elever, och vad jag upptäckte var att väldigt ofta, om jag bara justerade mitt perspektiv och erbjöd dem mer utmanande upplevelser, försvann problemen – som med magi!

Det var så jag blev engagerad i att tillgodose behoven hos högt begåvade elever. Jag såg hur några enkla justeringar kan förändra hela kulturen i mitt klassrum. Med detta i åtanke, får du här är en lista med beprövade tips jag rekommenderar.

Tips 1: Lär dig vilka egenskaper intellektuellt högbegåvade elever har

Troligen har ni inte lyckats identifiera alla högt begåvade elever i skolan. Och det är kanske inte de elever du tror, som har hög begåvning. Det är inte alltid de framstår som begåvade. Därför är det viktigt att du inte tillåter dig själv att bli distraherad av falska stereotyper. Begåvade elever kommer från alla etniska grupper, de är både pojkar och flickor, de lever både på landsbygden och i städerna, och de är inte alltid högpresterande.

Elever som är intellektuellt begåvade har ofta, men inte alltid, flera av följande egenskaper: en brådmogen förmåga att tänka abstrakt, ett extremt behov av ständig mental stimulans, en förmåga att lära sig och bearbeta komplex information mycket snabbt, och ett behov av att undersöka ämnen på djupet. Elever som har dessa egenskaper lär ändå på olika sätt. Således har de unika undervisningsbehov.

Föreställ dig själv hur du skulle betett dig och hur väl du skulle presterat, om du som 15-åring tvingades börja gå i tredje klass igen. Eller, ur ett mer historiskt perspektiv, vad skulle hänt om du var Mozart och du fick höra att du var tvungen att gå nybörjarkursen i musik på grund av din ålder. Detta är en typ av upplevelse som många högt begåvade barn beskriver. Vissa klarar av att stå ut med ramarna i skolan och andra kommer att göra uppror.

Men om du gör några enkla förändringar i din undervisning, så de får andra erfarenheter av skolan, kan du dramatiskt förbättra kvaliteten på deras liv – och troligen även ditt eget!

Tips 2: Glöm ”normal”

För att vara en effektiv lärare, oavsett om det är ditt första år eller ditt 30:e, är det bästa du kan göra för dig själv att släppa tanken på att det finns något ”normalt”. Jag rekommenderar dig mycket starkt att ge alla elever möjlighet att utvecklas från där de är, inte där din lärarutbildning sa att de borde vara. Du kommer inte att skada elever genom att ge dem möjlighet att arbeta med något som är mer avancerat än så.

Forskning visar genomgående att en läroplan som bygger på utveckling och förmåga är mycket effektivare än en läroplan baserad på ålder. Och enligt forskningen om begåvning finns grader av begåvning. Som lärare kommer du förmodligen att ha elever som är måttligt begåvade, högt begåvade och kanske, om du har tur, även några som är extremt begåvade. Strategier som fungerar för en grupp av begåvade elever kommer inte nödvändigtvis att fungera för alla begåvade elever.

Var inte rädd för att tänka utanför rutan. Du är i branschen för att hjälpa eleverna att utveckla sina förmågor. Precis som idrottare är bra på idrott, är högt begåvade elever bra på att tänka. Vi skulle aldrig drömma om att hålla tillbaka en lovande idrottare, så var inte rädd för att uppmuntra dina ”tänkare” och ge dem möjligheterna att skjuta i höjden.

Tips 3: Testa eleverna regelbundet

Att möta högt begåvade barns behov behöver inte vara en alltför krävande uppgift. Ett av de enklaste sätten att få reda på hur du kan utmana eleverna är att bedöma hela klassens förmågor regelbundet. Till exempel, **innan du påbörjar** ett moment så låt eleverna skriva slutprovet.

Elever som har över 80 procent rätt bör inte tvingas att studera sådant de redan kan. Snarare bör dessa elever ges parallella möjligheter som är utmanande. Jag ger normalt dessa elever möjlighet att göra ett självständigt arbete i samma ämne eller att välja något annat att studera, som möter målen i den uppgift jag tänkt, till exempel kan de få läsa en gymnasiekurs eller universitetskurs.

Med delar av läroplanen som är sekventiella, som matematik och stavning, rekommenderar jag dig att ge proven som är tänkta att ge i slutet av **året** redan under den **första veckan**.

Om du har elever som klarar 80 procent eller högre, kommer du att bespara dem **ett helt år av frustration och tristess** om du kan fortsätta med att ta reda på exakt var de är och sedan erbjuda dem material som tar dem vidare i ämnet. Dessa informella bedömningar är ett användbart och billigt verktyg som kommer att ge dig en hel del information om elevernas behov.

Tips 4: Läs om Piaget och Bloom

Det finns många utvecklingsteoretiker, och det är troligt att du stött på många av dem under din lärarutbildning. När det gäller att undervisa begåvade barn, rekommenderar jag dig att repetera texter av Jean Piaget och Benjamin Bloom.

Jean Piaget ger en användbar beskrivning av utvecklingsstadier i relation till lärande. Högt begåvade elever är ofta i hans stadie "formella operationer" när deras jämnåriga fortfarande är i det "pre-operativa" stadiet eller i stadiet "konkreta operationer".

Barn som är utvecklingsmässigt avancerade har olika inlärningsförmåga och behov än genomsnittliga barn. Det är där Blooms taxonomi kan vara en speciellt användbar. Elever som är i stadiet "formella operationer" behöver lärande som kommer från den övre delen av Blooms taxonomi.

Alla uppgifter bör ge eleven möjlighet att utnyttja en högre nivå av tänkande – analys, syntes och utvärdering – enligt Bloom. Jag rekommenderar att du läser mer på Internet; kanske dessa webbplatser kan vara av intresse: [Piaget's Stage Theory of Development – Bloom's Taxonomy](#)

Tips 5: Be föräldrarna leta upp resurser

Föräldrar till högt begåvade barn är ofta aktiva förespråkare för sina barn. Om du inte är förberedd kan detta vara lite irriterande. Den goda nyheten är, åtminstone enligt min erfarenhet, att det de helst vill är att känna sig hörda och möta någon som är villig att tänka annorlunda. Generellt fann jag att om jag erbjöd mig att samarbeta med dem, snarare än att stå emot dem, kunde vi **arbeta tillsammans** för att se till att deras barns behov var uppfyllda.

Till exempel, om de ville att deras barn ska ha mer utmanande upplevelser i matte, ber jag dem om hjälp att hitta bättre läromedel. Jag gjorde ofta en informell bedömning för att avgöra det bästa stället att börja och sedan uppmuntrade jag dem att försöka hitta intressanta alternativ som skulle kunna anpassas till klassrummet.

De flesta föräldrar förstod när jag förklarade att jag inte har lyxen att skapa en anpassad läroplan för varje elev, men att jag skulle vara beredd att göra anpassningar, om de kunde göra efterforskningarna. Flexibilitet och en vilja att tänka annorlunda har hjälpt mig skapa många vinna-vinna-situationer.

Tips 6: Undersök möjligheterna till distansstudier

Valmöjligheterna för lärare och föräldrar på detta område har exploderat under de senaste åren. Distansutbildningar för högt begåvade elever finns det gott om. Program som EPGY matte och Johns Hopkins skrivkurser samt gymnasie- och universitetskurser på nätet är ett bra sätt att utmana elever som redan klarar det du tar upp i klassrummet. Naturligtvis är dessa kurser oftast inte gratis, men de är ett alternativ. Och, enligt min erfarenhet, är de ett alternativ som många föräldrar är villiga att finansiera. Sök gratis i Davidson Gifted Databas för att hitta resurser som rekommenderas av elever, föräldrar och lärare. (Översättarens anmärkning: Appar och filmer finns gratis eller billigt på nätet, till exempel Khan academy eller Koll på-apparna.)

Tips 7: Prova acceleration – det är gratis och det fungerar!

Ett annat alternativ är att låta eleverna delta i lektioner med andra elever som är på samma utvecklingsnivå, snarare än i samma ålder. Om en elev som är 9 år kan visa att han är redo att lära sig algebra, varför skulle han vara tvungen att läsa matematik i fjärde klass bara för att han är nio år gammal? Samma sak gäller för språk, konst, vetenskap eller samhällskunskap och så vidare.

Många välmenande lärare oroar sig för att en elev ska få slut på saker att lära om de får tillgång till materialet som är tänkt för äldre elever. När jag hör den här frågan kan jag inte låta bli att fråga – kan en person någonsin verkligen få slut på saker att lära sig? Om vi låter Susie, en tredjeklassare, gå med femmorna i matematik i år, kommer femmornas matematik inte att passa för Susie när hon går i femte klass. Så i femte klass bör Susie göra sjuornas matematik (eller högre!) beroende på hennes behov.

Vad är det för fel med det? Susie lär sig med **en hastighet som passar hennes förmåga**, och kommer att fortsätta att göra det, även om vi tvingar henne att bara sitta och göra tredje klassens uppgifter. Varför inte i stället tillgodose hennes unika inlärningsbehov med lite flexibilitet. Susie kan vara den som upptäcker ett botemedel för cancer eller kommer på en alternativ energikälla.

Dessutom anser jag inte att någon elev bör få sina **möjligheter begränsade** på grund av sin ålder, bakgrund eller andra faktorer som är bortom elevens kontroll. Jag anser att utbildning bör handla om att skapa riktiga möjligheter till lärande för alla elever – inklusive de högt begåvade. Om du har en elev som är mogen för femmans arbete, samarbeta med femteklassens lärare. Det finns bra verktyg, såsom Iowa Acceleration Scale, som kan hjälpa dig att avgöra om eleven bör flyttas framåt i bara ett ämne eller två, eller flyttas upp helt en klass eller två.

En annan orsak till att många lärare är rädda för att prova accelerationen är att de är bekymrade över elevens nivå av social mognad. Forskning har visat gång på gång att accelerationen är effektivt av många skäl, och att **social mognad sällan blir ett problem**. Flera studier har också visat att social ålder är korrelerad med mental ålder – inte med kronologisk ålder.

Så det är oftast inte bara för det akademiska skulldet som det är bra för eleven att accelerera, det är bra för deras sociala utveckling också! Samma sak gäller för elever i gymnasiet. Om en elev är redo för universitetet, så uppmuntra dem att ta universitetskurser eller att överväga att börja tidigare på universitetet. Eleven kanske behöver lite **handledning för att få upp farten**, eller lite extra stöd initialt, framför allt med att skriva eller med att planera och organisera sina studier, men begåvade elever lär sig mycket snabbt och min erfarenhet har varit att dessa stöd i allmänhet kan tas bort efter en anpassningsperiod.

Tips 8: Lär av andras misstag och erfarenheter

Många välmenande lärare begår följande misstag när de stöter på högt begåvade elever för första gången. Gräm dig inte om du har begått dem själv. Jag vet att jag har det, och jag önskar att någon skulle ha pekats ut till mig innan jag var tvungen att lära mig om dem den hårda vägen.

Blunder nummer ett: Be din begåvade elev att fungera som **extralärare** för elever som kämpar. Begåvade barn tänker och lär annorlunda än andra elever. Om du ber dem att handleda andra kan det bli en frustrerande upplevelse för alla inblandade parter. Detta bör du också tänka på när du sätter ihop grupparbeten. Att sätta din starkaste elev med dina elever som kämpar kommer sannolikt att vara en smärtsam upplevelse för alla. Tänk dig att du satte ihop ett cykelteam där du har någon som Lance Armstrong tillsammans med personer som antingen precis har lärt sig cykla eller ännu har stödhjul. Det är osannolikt att någon enda i denna grupp kommer att ha en positiv upplevelse.

Blunder nummer två: Ge dina begåvade elever **mer arbete av samma sort**, när de blir klara tidigt. Det är vanligt att ge eleverna mer arbete om de gör klart sina uppgifter före de andra. Detta är bakvänt om du betänker att om eleven gör uppgifterna snabbt, är de troligen för lätta. Låt oss återigen överväga vår cyklist. Tycker du att cyklisten som vann loppet ska tvingas fortsätta cykla, men på en stillastående cykel, tills alla andra cyklister kommit i mål? Tänk om din cyklist i stället fick delta i mer utmanande lopp eller passa på att utveckla sina talanger inom närliggande områden – skulle inte det vara en bättre användning av tiden?

Blunder nummer tre: Att **inte tillåta dem att gå vidare** innan de gör klart alla åldersgruppens uppgifter. Det är viktigt att komma ihåg att begåvade elever tänker och lär olika än genomsnittliga barn. De kan vara extremt rebelliska. Ingen gillar att vara uttråkad – inte vuxna, inte barn, och speciellt inte begåvade barn! På grund av sin förmåga att resonera, kommer de avsiktligt att välja att inte göra saker bara för att de "måste" göra dem, särskilt om de verkar meningslösa. De skulle hellre sitta och tänka eller läsa än att fylla i för lätta övningsböcker. Om du verkligen vill göra vad som är bäst för dina elever, är det viktigt att du fokuserar på deras starka sidor, inte deras brister. Ge dem möjligheter som överensstämmer med deras förmågor – led dem där de är.

Beroende på hur länge en elev har varit understimulerad i skolan, kan det ta ett tag innan de kan lita på dig. Så bli inte förvånad om du inte ser en mirakulös förändring över en natt. Var konsekvent, och positiv, och kom ihåg: kanske du är den första läraren som har gett dem en möjlighet att verkligen lära sig, snarare än att sitta och vänta. Så de kanske inte vet hur de ska hantera din lyhördhet. Fall inte i fällan att efter någon vecka säga, "Se, jag sa ju att han inte var begåvad, jag gav honom en tuff uppgift och han misslyckades." Högt begåvade elever har ofta aldrig behövt anstränga sig för att nå goda resultat. Ge dem tid och en trygg miljö där de kan veckla ut sina, ofta förtvinade, vingar.

Tips 9: Använd externa resurser

Det finns en hel del information i den här artikeln, och det är troligt att du känner dig lite överväldigad! Här är den bästa nyheten hittills: du är inte ensam, och du behöver inte komma med alla svaren själv. Det finns flera organisationer som tar fram stöd för högt begåvade ungdomar och för de lärare som arbetar med dem. De tre mest välkända organisationerna är nog [National Association for Gifted Children](#), [Belin - Blank Center for Gifted Education and Talent Development](#) och [Davidson Institute for Talent Development](#). Som ett första steg rekommenderar jag dig att gå med i Davidsoninstitutets gratis lärarförening.

Du är viktig. Kanske viktigast.

Du behöver inte vända din värld upp och ner för att vara en effektiv lärare för dina högt begåvade elever. Du måste bara vara flexibel, påläst och villig att prova nya saker. Högt begåvade elever kan inte klara sig själva. Du ska veta att en enda person kan göra, och gör, en stor skillnad.

Bilaga 6

Litteraturtips

Jørgen Smedsrud och Kjell Skogen (2016). Evnerike elever og tilpasset opplæring. Fagbokforl. ISBN: 9788245016765.

Linda Silverman (2016). Särskilt begåvade barn. Natur Kultur Akademisk. ISBN: 9789127145993.

Ole Kyed (2015). De intelligente børn. Børn med særlige forudsætninger. Akademisk forlag. ISBN: 9788750045007

Camilla Wallström (2015). Se mig som jag är – om sårbegåvade barn i skolan. Studentlitteratur. ISBN: 9789144090948

Länktips

Dabrowskis teori om överkänsligheter: (Hämtade 22.2.2016)

www.filurum.se

<http://www.hsperson.se/s%C3%A4rbeg%C3%A5vade.shtml>

http://www.davidsongifted.org/db/Articles_id_10102.aspx

<http://sengifted.org/archives/articles/overexcitability-and-the-gifted>

<http://giftedkids.about.com/od/gifted101/a/overexcite.htm>

George Betts och Maureen Neiharts sex olika typer av begåvade personlighetsdrag och deras kännetecken och behov: (Hämtade 22.2.2016)

På svenska

<http://glimrandeglimtar.blogspot.se/2015/06/de-6-typerna-av-sarskilt-begavade-barn.html>

Original på engelska

http://www.davidsongifted.org/db/Articles_id_10114.aspx

Länktips (hämtade 5.2.2016)

<http://www.skolverket.se/skolutveckling/larande/sarskilt-begavade-elever-1.230661>

http://www.laadukassipoo.fi/se/elevbedomning_och_stodtjanster/45_pedagogiska_losningar_for_elever_i_behov_av_stod/4510_undervisning_av_barn_med_sarskild_begavning

<http://www.pedagogvarmland.com/artikel/12-tecken-pa-att-du-kan-ha-en-sarbegavad-elev>

<http://svenska.yle.fi/artikel/2015/11/27/se-de-sarbegavade-barnen>

<http://www.giftedchildren.se/>

<http://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:534989/FULLTEXT01.pdf>

https://sv.wikipedia.org/wiki/S%C3%A4rbeg%C3%A5vat_barn

<http://skl.se/download/18.547ffc53146c75fdec0eeeb9/1405428232070/skl-handlingsplan-2014-sarbegavadeelever.pdf>

http://www.skolporten.se/app/uploads/2015/01/Undervisning_larande_nr19_2014.pdf

<http://www.filurum.se/> - har fler länkar

Tips på föreläsare:

Anita Kullander, leg. Psykolog

Eva Pettersson, fil.dr

Roland S Persson, professor i pedagogisk psykologi

Elisabet Mellroth, forskarstuderande i matematikdidaktik

Mona Liljedahl, speciallärare

Camilla Svens-Liavåg, speciallärare

Pia Norrgård-Sillanpää, lärare

Poddtips:

Speciallärare Camilla Svens-Liavåg samt särbegåvade Matilda Hagnäs och hennes mamma Katarina Westeren-Hagnäs.

<http://arenan.yle.fi/1-3171194>

Speciallärare Mona Liljedahl gästas Morgonpasset i P3.

http://static.sr.se/Laddahem/Podradio/p3_morgongast/2015/05/p3_morgongast_20150531_1300_4f37235.mp3

Maria Doverborg Broman, förälder till särbegåvat barn.

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=103&artikel=6322293>

Barnministeriet. Särbegåvning ur ett elevperspektiv i "Jag är smartare än läraren".

<http://podtail.com/podcast/barnministeriet-dokumentar/>

Filmtips:

Jenny Åkerman, Mensa, föreläser: <http://youtu.be/VzzPqkyMZUo>

Roland S Persson, professor i pedagogisk psykologi, föreläser: <http://youtu.be/QxDpsilQJaM>

UR - Samtiden - begåvning. Flera filmer om särbegåvning.

<http://www.ur.se/Produkter?q=S%C3%A4rbeg%C3%A5vad>

Pedagogisk kartläggning för utredning av hög begåvning

Elevens namn: _____ Datum: _____

Lärare/vuxen: _____ Skola/klass: _____

Organisationsnivå:

Hur ser lagar och förordningar ut? (vilka hinder finns)
Vilken kunskap har ledning och lärare om högt begåvade barn?
Hur används skolans resurser för eleven?
Hur samarbetar skolans personal runt eleven? (tex mellan stadier, både internt och externt)

Gruppnivå:

Vilka anpassningar av läromedel görs för gruppen/klassen?
Vilka undervisningsstrategier används för gruppen/klassen?
Vilka olika/alternativa lärandemiljöer används för gruppen/klassen?
Hur fungerar eleven i undervisningssituationer i gruppen/klassen?
Hur fungerar eleven i friare skolsammanhang? (temadagar, idrottsdagar, lunch mm.)

Individnivå:

Eleven

Vilket stöd får/ges eleven för att lära utifrån sina egna förutsättningar?
--

Vilka är elevens intressen och starka sidor?
I vilka situationer uppvisar eleven motivation och vilja i skolan?
Vilka ämnen/situationer i skolan fungerar bra? Analysera varför.

Vilka lärsituationer fungerar bäst? (vid fritt arbete, styrt arbete, enskilt arbete, grupp- eller pararbete mm.)
Hur lär sig eleven bäst? (syn, hörsel, göra, bildstöd, upplevelsebaserat, läsa själv mm.)
Var fungerar eleven bäst? (lärmiljön, placering i klassen, utomhus, eget rum mm.)
I vilka situationer och hur yttrar sig elevens svårigheter? (innan lunch, vid rast, med en specifik lärare/vuxen mm.)
Beskriv elevens förmåga till koncentration, impuls kontroll och uthållighet. I vilka situationer i skolan uppvisar eleven en god koncentrations- och uthållighetsförmåga?

Beskriv elevens förmåga till problemlösning och kritiskt tänkande/argumentation.
Beskriv elevens förmåga att ta muntliga och skriftliga instruktioner enskilt samt i grupp.

Beskriv elevens förmåga att börja och avsluta en uppgift samt byta fokus från en uppgift till en annan.
Beskriv elevens förmåga att strukturera, organisera samt planera sin dag i skolan.
Beskriv elevens förmåga till kreativitet och fantasi. När uppvisar eleven kreativitet och fantasi i skolan?

Fungerar eleven åldersadekvat när det gäller vardagsfärdigheter? (Tvätta händer, klä på sig, toalettbesök mm)
Ja Nej
Om svaret är nej, beskriv hur.

Social bedömning

Beskriv elevens förmåga till socialt samspel med yngre, jämnåriga och vuxna.
Beskriv hur och när eleven visar prov på självkänsla i skolsituationer.

I vilka situationer visar eleven ett gott självförtroende i skolan?

I vilka situationer visar eleven osäkerhet i skolan?

Övrigt.

Läraren (för skolans interna bruk)

Beskriv dina frustrationer med eleven.

Beskriv dina utmaningar med eleven.

Beskriv dina anpassningar kring eleven i undervisningen.

Beskriv situationer när du får eleven att fungera bra.

Vilka möjligheter ser du?

Vilka lösningar ser du?

Vilka lösningar är realistiska?

Vilka lösningar vill du prova?

Vilket stöd/kunskap/fortbildning behöver du för att genomföra lösningarna?

Ämneskunskaper Nivå – Svårigheter – Intressen

Ämne	Nivå (beskriv utförligt) Når ej målen Når godkänt Når målen med lätthet Ligger långt över nivån Ojämn nivå	Största svårighet Utmaning	Intressen, styrkor Vad inom ämnet fungerar bäst? Titta/läsa Lyssna/prata Göra/tillverka
Svenska			
Matematik			
Omgivningskunskap			
Bild			
Musik			
Idrott			
Slöjd			
Historia			
Samhällskunskap			
Engelska			
Finska			
Övriga språk			
Biologi			
Geografi			
Fy/Ke (åk 5-6)			
Fysik			
Kemi			
Övrigt			

Källor: Pia Norrgård-Sillanpää, Stockholms stads pedagogiska kartläggning, Kristina Bährs
 "Hjärnan i skolan, möt barnen där de är", Ulrika Aspeflos SEP Skola-Elev-Plan, Kokot (1999).